

Подстицање демократске
културе у школама

КАКО ДО ДЕМОКРАТСКЕ КУЛТУРЕ У ШКОЛАМА

Примери добре праксе

Horizontal Facility for Western Balkans and Turkey

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

© 2018 Савет Европе. Сва права задржана. Лиценцирано Европској унији под условима. Ниједан део ове публикације не сме бити преведен, репродукван или пренет, ни у једном виду и ни на који начин, електронским (ЦД, интернет итд.) или механичким путем, укључујући фотокопирање, снимање или неки други вид складиштења информација или њиховог смештања у системе за даље преузимање, без претходне писмене дозволе Директората за комуникације (F-67075 Strasbourg Cedex ili publishing@coe.int).

Аутори: Школе учеснице у пројекту

Издавач: Савет Европе, Канцеларија у Београду, Шпанских бораца 3, 11070 Нови Београд, www.coe.int/belgrade

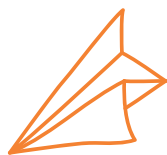
Уредник: Центар за образовне политике

Дизајн: Махнова Creative

Пројекат „Подстицање демократске културе у школама“ реализован је у сарадњи са Министарством просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

Република Србија
**МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ, НАУКЕ
И ТЕХНОЛОШКОГ РАЗВОЈА**

Садржај

ШКОЛЕ КОЈЕ СУ УЧЕСТВОВАЛЕ У ПРОЈЕКТУ	7
ПРЕДГОВОР	9
О публикацији	12
ДЕО ПРВИ: ПРЕДСТАВЉАЊЕ ШКОЛА И ПРОЈЕКТНИХ ТИМОВА	13
ДЕО ДРУГИ: КОМПЕТЕНЦИЈЕ ЗА ДЕМОКРАТСКУ КУЛТУРУ И ПРИМЕРИ ДОБРИХ ПРАКСИ УСМЕРЕНИХ НА ЈАЧАЊЕ КОМПЕТЕНЦИЈА	25
Референтни оквир компетенција за демократску културу Савета Европе	26
Модел компетенција за демократску културу	26
Приступ „три стуба“	30
Примери школских активности усмерених на јачање демократских компетенција	31
Стуб 1. Настава и учење	31
<i>Радионице на часовима одељењског старешине</i>	32
<i>Израда дидактичког визуелно-иконичног материјала за усвајање нових знања, вештина и компетенција</i>	37
<i>Математика: Највећи заједнички делилац</i>	38
<i>Тематски месеци: Српски језик, грађанско васпитање, час одељењског старешине</i>	39
<i>Српски језик: „Корњача и зец“, Езоп</i>	40
<i>Српски језик: Говорна култура</i>	41

<i>Грађанско васпитање: Од родних стереотипа до дискриминације</i>	44
<i>Енглески језик: Personality</i>	48
<i>Пројектна настава и истраживачки рад</i>	50
<i>Немачки језик: Männer-und Frauenberufe (родна равноправност)</i>	52
<i>Српски језик: „Цигани“, А. С. Пушкин</i>	54
Стуб 2. Школска култура	55
Примери ваннаставних активности усмерених на јачање демократских компетенција	55
<i>Акција „Жива библиотека“</i>	57
<i>Група ваннаставних активности усмерена на упознавање ученика са културним добрима од општег интереса</i>	58
<i>Радионица „Indian paper Art“</i>	59
<i>Међушколска размена „Размени енергију толеранције и демократије!“</i>	60
<i>Приредба поводом Светског дана Рома</i>	61
<i>Избор најтолерантнијег ученика</i>	62
<i>Акција осликавање школе „Нулта толеранција на родно засновано насиље“</i>	65
<i>Радионице вршњачке едукације</i>	66
<i>Планирање школских активности засновано на подацима: Родна равноправност у нашој школи</i>	68
<i>Регионални сусрет ученичких парламената</i>	70
<i>Сајам језика</i>	71
<i>Програм „Медијација у вршњачкој групи“</i>	72
Стуб 3. Сарадња са локалном заједницом	75
Примери школских активности усмерених на јачање демократских компетенција путем сарадње са локалном заједницом	75
<i>Драмским стваралаштвом до инклузивног друштва</i>	76
<i>Манифестација поводом Дана Русина</i>	78
<i>Трибина „Положај ученика са сметњама у развоју у образовном систему“</i>	79
<i>Модна ревија „Лепота искуства“</i>	80
<i>Манифестација „Нађи своју формулу за демократију“</i>	81
<i>Манифестација „Дрво пријатељства“</i>	82
<i>Едукативне активности за младе у области заштите од насиља</i>	83
О уреднику	84

Школе које су учествовале у пројекту¹

1. Основна школа „Жарко Зрењанин“, Банатско Ново Село
2. Основна школа „Душан Дугалић“, Београд
3. Угоститељско-туристичка школа, Београд
4. Основна школа „Здравко Гложански“, Бечеј
5. Техничка школа, Бор
6. Основна школа „Свети Сава“, Владичин Хан
7. Средња школа „Милоје Васић“, Велико Градиште
8. Основна школа „Јован Јовановић Змај“, Ћурђево
9. Земунска гимназија, Земун, Београд
10. Школа са домом за ученике оштећеног слуха и говора „11. мај“, Јагодина
11. Пољопривредно-хемијска школа „Др Ђорђе Радић“, Краљево
12. Основна школа „Радоје Домановић“, Ниш
13. Школа моде и лепоте, Ниш
14. Основна школа „Братство“, Нови Пазар
15. Основна школа „Мирослав Антић Мика“, Панчево
16. Техничка школа „23. мај“, Панчево
17. Пољопривредна школа са домом ученика „Соња Маринковић“, Пожаревац
18. Пожаревачка гимназија, Пожаревац
19. Основна школа „Матко Вуковић“, Суботица
20. Основна школа „Вељко Дугошевић“, Турија

¹ Имена двадесет пројектних школа наведена су према азбучном реду локације.

Предговор

Сара Китинг

шефица Одсека за сарадњу и изградњу капацитета
Одељење за образовање – Генерални директорат за демократију
Савет Европе

Велико ми је задовољство да у име Савета Европе представим публикацију *Како до демократске културе у школама – примери добре праксе*. У њој се истиче шта школе могу да ураде у пракси како би демократију учиниле аутентичном и живом у нашим образовним системима. Ова публикација конкретно показује начине на које понашања и навике могу да се промене.

Налази такође показују да школе то не могу да ураде саме. Оне морају да сарађују са локалним заједницама. Од родитеља до општина, најбоље праксе представљене у публикацији показују да је неопходан свеобухватан приступ школама.

Публикација је резултат двогодишњег интензивног пројектног рада у Србији у склопу заједничког програма Европске уније и Савета Европе под називом *Horizontal Facility* за Западни Балкан и Турску. Пројекат је спроведен у партнерству са Министарством просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, школама и њиховим локалним заједницама.

Паневропска иницијатива Савета Европе [Референтни оквир компетенција за демократску културу](#) основа је овог пројекта. Након детаљног истраживања, идентификовани су индикатори и двадесет компе-

” Имајте на уму и следеће: како боље припремити децу за будућност када ће, према неким проценама, „65% деце која данас започињу своје школовање радити потпуно нове послове који још увек не постоје”². Иако су многе будуће професије данас непознаница, компетенције као што су аналитичко размишљање, емпатија, одговорност и отвореност према другим уверењима биће неопходне у будућности и, у исто време, допринеће друштвеној кохезији и култури демократије.

тенција за демократску културу које су подељене у четири категорије: вештине, ставови, вредности и знање и критичко разумевање. Оне су прихваћене од министара просвете у мају 2016. године.

Оквир се показао као користан алат за многе европске земље – укључујући и Србију – у њиховом континуираном процесу реформе образовних система. Он је универзалан, применљив у различитим контекстима и, показало се, лако

прилагодљив различитим националним системима.

Надамо се да ће ова публикација послужити као инспирација другим школама у Србији и на ширем европском нивоу. Јер, ниједна особа није рођена са знањем о томе шта је демократија – то се мора научити и, најважније од свега, доживети. А то показују управо примери добре праксе представљени у овој публикацији.

² McLeod, Scott and Fisch, Karl, “Shift Happens” цитирано у: The World Economic Forum, The Future of Jobs Report 2016, Део 1: Preparing for the Workforce of the Fourth Industrial Revolution, Поглавље 1: The Future of Jobs and Skills, страна 3, http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs.pdf, приступљено 24. јануара 2019.

Предговор

Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

Пројекат *Подстицање демократске културе у школама* реализује се у оквиру програма *Horizontal Facility* за Западни Балкан и Турску Европске уније и Савета Европе, који спроводи Одељење за образовање Савета Европе.

Министарство просвете, науке и технолошког развоја и двадесет школа, као главни партнери Савета Европе, имали су подршку Завода за унапређивање образовања и васпитања и Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања, као и локалног партнера (Центар за образовне политике), локалних заједница, медија, невладиних организација, стручњака и др. Министарство је након брижљиве припреме овог пројекта расписало позив на који су се јавиле заинтересоване школе, а селекција је обављена заједно са представницима канцеларија Савета Европе и Европске комисије у Београду.

Иако је образовање о људским правима уврштено у програме наставе и учења обавезних и изборних наставних предмета, целокупан програмски садржај који се

односи на васпитање за демократију и грађанско друштво може се препознати у садржајима наставног предмета и програма грађанско васпитање.

У образовном систему Републике Србије прописане су опште и међупредметне компетенције као најрелевантније за адекватну припрему ученика за активну партиципацију у друштву и целоживотно учење³. Међу њима су компетенције као што су естетска компетенција, комуникација, сарадња, одговоран однос према животној средини и одговоран однос према здрављу, које мање или више (ин)директно развијају демократску културу. Компетенција одговорно учешће у демократском друштву директно утиче и на развој демократске културе.

Међупредметне компетенције развијају се у наставним и ваннаставним активностима и представљају корак више у разумевању градива и примени наученог, а одговорност за њихово развијање носе сви наставници и наставни предмети. Зато је још значајнији општи циљ пројекта *Подстицање демократске културе у школама* којим се

постиже унапређивање квалитета образовања подстицањем демократске културе у формалном систему образовања, применом антидискриминаторских приступа који се заснивају на стандардима и пракси Савета Европе. Из општег произилазе и специфични циљеви, који подразумевају унапређивање знања и свести наставника, особља, ученика и локалних заједница о концепту, политици, пракси и користи од инклузивног образовања и демократске културе у школама, оснаживање пилот школа за уклањање предрасуда и дискриминаторских приступа угроженим групама те решавање случајева насиља.

За учешће у пројекту *Подстицање демократске културе у школама* пријавило се и одабрано је двадесет школа из свих крајева Србије. Биле су спремне да у потпуности промовишу концепт демократске културе у школи наставним садржајима, обуком, подизањем свести, информисањем, праксама и активностима чији је циљ да омогуће развијање ставова и понашања, али и да ученике оспособе да остварују и бране своја демократска права и одговорно-

³ Стандарди општих међупредметних компетенција за крај средњег образовања, 2013.

сти у друштву, да вреднују различитости и да играју активну улогу у демократском животу, са циљем да промовишу и штите демократију и владавину права. Школе су показале спремност да унапређују инклузивност и проширују мере за уклањање предрасуда и дискриминаторских приступа према угроженим групама, као и да се баве решавањем случајева насиља путем стратешких планова и политика који садрже посебне мере за борбу против дискриминације и механизме за праћење тих мера.

Пре почетка имплементације активности овог пројекта у школама, одређени су и обучени локални координатори који су посетили све школе и упознали их са концептом компетенција за демократску културу. Школе су се определиле за три приоритетне компетенције које ће кроз планиране активности реализовати у школама. На првом организованом хоризонталном учењу, тродневној радионици организованој за учеснике овог пројекта, сто представника школа стекло је знање о унапређењу специфичних компетенција и повезаности са националним законодавним и стратешким оквиром,

а школе су дефинисале и нацрте акционих планова за наредни период. Након радионице, локални координатори су пружили подршку школама да окончају акционе планове, а затим су школе почеле да реализују акционе планове, што су разменили у наредне две радионице.

Користећи Модел компетенција за демократску културу, који је развило Одељење за образовање Савета Европе, тимови одабраних школа састављени од наставника, педагога, психолога и директора развијали су примере добре праксе и пилотирали их у настави и ваннаставним активностима, укључујући и ширу локалну заједницу.

У оквиру од двадесет компетенција из Модела компетенција из групе вредности, групе ставова, групе вештина и групе знања и критичког разумевања, школе су организовале велики број најразноврснијих активности, са педагошким приступима примереним за развој компетенција за демократску културу и стварање пријатнијег, занимљивијег и безбеднијег школског амбијента, оснажујући истовремено своје

капацитете за отклањање насилних, дискриминаторних и антидемократских структура у школи и школском окружењу, унапређујући етос у школи и пружајући подршку ученицима.

Надамо се да ће ова публикација са примерима постати водич за континуирану праксу у овим и свим другим школама у Србији и да процес унапређивања демократске културе у школама постаје обавеза свих којих се школа тиче.

Министарство просвете, науке и технолошког развоја наставља да пружа подршку школама заједно са Саветом Европе пројектима који чине образовни систем квалитетнијим, а друштво бољим.

0 публикацији

Пројекат *Подстицање демократске културе у школама*, који су заједно финансирали Европска унија и Савет Европе кроз Заједнички програм *Horizontal Facility* за Западни Балкан и Турску, био је заједнички подухват различитих актера образовног система у Србији. Окупио је представнике институција са различитих нивоа управљања образовним системом (од практичара до доносилаца одлука) и представнике различитих сектора (владиног и невладиног). У складу са тим, ова публикација је намењена разноврсној публици – наставницима који трагају за инспирацијом и иновацијама, доносиоцима одлука који настоје да сагледају демократску културу у школској пракси, невладиним организацијама и истраживачима који су у потрази за показатељима добрих демократских школских пракси, као и широј јавности заинтересованој за тему компетенција за демократску културу. Другим речима, публикација је намењена свима онима који сматрају да је демократизација образовног процеса не само приоритет већ и начин на који се могу постићи праведност и инклузивност образовања.

Публикација *Како до демократске културе у школама - примери добре праксе* представља резултат вишегодишњег рада школа које су учествовале у пројекту, које су својом преданошћу и залагањем за демократске принципе и вредности направиле значајне помаке у демократизацији школске културе и културе у локалној заједници. Учествовајући у двогодишњем пројекту, ослањајући се на Оквир компетенција за демократску културу Савета Европе, школе су додатно ојачале своје капацитете и „избрисале“ своје вештине, а за-

тим су своја искуства преточиле у примере добре праксе обухваћене овом публикацијом.

У *уводним излагањима* читаоци могу да се упознају са перспективама Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије и Савета Европе, односно са ослонцима за планирање и мотивацијом за спровођење пројекта. Такође, у уводном делу се објашњава образовно-политички контекст у којем је пројекат реализован и из којег су примери добрих школских пракси израсли.

У *првом делу* публикације дати су кратки описи школа које су учествовале у овом пројекту, чиме је читаоцима омогућено да се упознају са школама и њиховом мотивацијом, као и са представницима школских тимова који су директно радили на обликовању примера добрих пракси.

Други део публикације је централни део и чине га четири целине.

У *првој, другој и трећој целини* приказан је концептуални оквир Савета Европе из којег су примери добрих пракси произашли. У *првој целини* се укратко описује Референтни оквир компетенција за демократску културу. У *другој целини* је приказан Модел компетенција (саставни део Референтног оквира), односно описани су индивидуални и психолошки ресурси које треба на систематски начин развијати у одговарајућој средини да би ученици били оспособљени за адекватно учешће у култури демократије. У *трећој целини* се говори о школском приступу јачању тих компетенција који интегрише демократске вредности и принципе људских права у три аспекта школ-

ског функционисања, односно у наставу и учење, школску културу и сарадњу школе и локалне заједнице.

У *четвртој целини* централног дела публикације приказано је тридесет примера школских пракси, који су груписани у три категорије, према аспектима школског функционисања. Примери *наставних активности* (стуб 1) показују како се путем школског програма, различитим методама наставе и учења и у средини у којој се учи могу јачати компетенције за демократску културу. Примери *ваннаставних активности* (стуб 2) показују како партиципација ученика и општа атмосфера у школи могу бити засновани на демократским принципима, како могу одисати отвореношћу, поверењем и добрим међуљудским односима. На крају, примери активности усмерених на јачање компетенција путем *сарадње са локалном заједницом* (стуб 3) показују како се могу јачати компетенције за демократску културу не само појединачно – ученика школског система (ученика, наставника, родитеља) већ и у широј заједници.

У *последњем делу* публикације дато је неколико речи о уредницима публикације.

ДЕО ПРВИ:

Представљање школа и
пројектних тимова

1

Основна школа „Жарко Зрењанин“

Банатско Ново Село

www.oszarkozrenjanin.edu.rs

Школа је основана давне 1772. године у Новом Селу, са једним одељењем и учитељем. Сада је то мултиетничка школа у којој се настава одвија на српском, али и на румунском језику. Пројектни тим чине Јелена Богојевић, Мариана Карабаш, Бранка Стјепановић, Снежана Кнежевић, Гордана Топић, Биљана Максимовић, Тина Томашевић, Габријела Бузаџин, Маринел Блаж, Биљана Бека и Трезика Рошкулец, заједно са ученицима, родитељима и другим запосленима. Сматрају да су током пројекта успешно повезали наставне и ваннаставне активности како би унапредили програмске основе за унапређење васпитног рада школе, приближили запослене на основама које су до тада биле мање практиковане (јачање сарадње међу активима и већима, корелације и тематског планирања) и препознали ресурсе којима школа располаже, посебно људске ресурсе.

2

Основна школа „Душан Дугалић“

Београд

www.osdugalic.edu.rs

На територији београдске општине Врачар, 1961. године формирана је основна школа „Душан Дугалић“. Данас се у њој образују и васпитавају 93 ученика, а програми рада су прилагођени индивидуалним способностима и потребама ученика, а учи се и енглески језик, примењујући комплексну методу, тематско планирање, реедукативни метод, индивидуални рад, рад у пару, радионичарски рад, рад са асистивним технологијама, рад у сензорној соби.

Пројектни тим школе чине Бранислава Живановић, Биљана Петровић, Ивана Милојевић, Горан Ројевић, Јасмина Ковачевић, др Ивана Митровић Ђорђевић, Сашенка Мирковић и сви запослени, родитељи и ученици који су у центру свих догађања.

3

Угоститељско-туристичка школа

Београд

www.ut-skola.znanje.info

Угоститељско-туристичка школа је најстарија и највећа школа у региону за образовање ученика из области гастрономије, угоститељства и туризма. Основана је 1938. године. Сада школу похађа 1.156 ученика у 37 одељења и шест образовних профила – кувар, конобар, посластичар, кулинарски техничар, угоститељски техничар и туристички техничар. За реализацију практичне наставе и дуалног образовања користе школску радионицу – Хотел „Палас“.

Унапређивање инклузивног окружења и оснаживање у интеркултуралности и толеранцији препознато је као један од развојних циљева школе. Негује се и специфичност школе, која подразумева дугогодишњу међународну сарадњу са образовним институцијама из других земаља, на основу програма мобилности ученика и наставника, похађања практичне наставе и учешћа на међународним такмичењима из области гастрономије, угоститељства и туризма. Чланови пројектног тима су Зорица Михаиловић, Сњежана Крстић, Слободанка Цветковић, Јелена Шалипуровић, Душан Комленац, Бошко Шиндић и **Љиљана Михаиловић**.

4

Основна школа „Здравко Гложански“

Бечеј

www.zdravkovci.edu.rs

Основна школа „Здравко Гложански“ највећа је двојезична школа у Бечеју, а позната је по томе што посебно подржава интеркултуралност у школи. Школу похађају ученици српске и мађарске националности. Захваљујући разликама које их спајају, постижу добре резултате, нарочито у креирању и имплементацији нових образовних политика и идеја. Школа је у окружењу окарактерисана као школа која је отворена за сву децу и која активно промовише социјалну/ образовну инклузију у локалној заједници.

Препознатљива је као школа која развија креативно размишљање и која укључује родитеље у све сфере рада у школи, али пројектом је повећана партиципација ученика имплементацијом обуке о лествици партиципације. У великој мери се примењују пројектна настава и истраживачки рад. Сада ради дебатни клуб, а дебата је нашла место и у самој настави.

Родна равноправност је прихваћена као важан принцип у школи, и у хоризонталном подучавању и на настави, а Индекс родне равноправности омогућиће им да прате развој родне равноправности у школи.

5

Техничка школа

Бор

www.tsbor.edu.rs

Техничка школа из Бора је средња стручна школа, коју је 1946. године основало Министарство рударства, за потребе школовања кадрова Рударско-топионичарског басена Бор и осталих рудника у земљи. Школа је постала Центар за континуирано образовање одраслих и пружа услуге неформалног образовања одраслим полазницима у облику кратких модула и обука. Школа има и Ученичку задругу у којој раде пекара и фризерски салон.

Пројектни тим сматра да су учешћем у пројекту *Подстицање демократске културе у школама* добили прилику да унапреде отвореност према културној различитости и другим уверењима, вештинама сарадње и поштовања. Тим чине Соња Глишић, Наташа Џаковић, Валентина Димитријевић, Ана Вукојевић, Марина Живковић, Драгана Ћосић, Сузана Илић и Љубинка Аксић.

6

Основна школа „Свети Сава“

Владичин Хан

www.svetisavavhan.edu.rs

Основна школа „Свети Сава“ у Владичином Хану почела је да ради 1995. године. Данас је похађа 612 ученика смештених у 32 одељења, од чега је 11 издвојених одељења смештено у Прекодолцу, Житорађи, Полому и Кржинцу. Пројектни тим чине Маја Додић Ђорђевић, Оливера Костић, Лидија Ташић, Даница Станковић и Горица Ковачевић.

У школи су пројектом унапређене интеркултуралне активности и размена са локалном заједницом како би постала културни центар заједнице.

7

Средња школа „Милоје Васић“

Велико Градиште

www.ssvg.edu.rs

Данашња Средња школа основана је 1879. године и налази се на Житном тргу у делу просторне културно-историјске целине старог језгра Великог Градишта. Школа је место за учење, дружење, а многе ваннаставне активности важне су ученицима, али и локалној заједници. Пројектни тим чине Велина Стојковић, Зоран Ташић, Александра Димитријевић, Биљана Лукић, Горан Мишић, Весна Новковић, Наташа С. Стевић, Наташа Т. Стевић и Сања Стефановић.

Чланови тима сматрају да су успели да подигну ниво знања и свести наставника, ученика и локалне заједнице о концепту, пракси и значају развијања демократских компетенција у школи и широј локалној заједници, да унапреде вештине ученика за решавање конфликтних ситуација ненасилним путем, да формирају групу вршњачких едукатора итд. Зато је ова школа центар локалних збивања и живота града.

Horizontal Facility for Western Balkans and Turkey
Funded by the European Union and the Council of Europe
Implemented by the Council of Europe

8

Основна школа „Јован Јовановић Змај“

Ђурђево

www.zmaj.edu.rs

УОсновној школи „Јован Јовановић Змај“ у Ђурђевоу настава се одвија на српском и русинском језику, а ово је други пројекат у организацији Савета Европе у коме учествује. Пројектни тим, који чине Вукица Петровић, Марија Тртић, Југослава Рађен, Светлана Шовљански и Јулкица Љиљанић, реализовао је у оквиру овог пројекта форум театар „Контролни из хемије“, радионицу „Стоп насиљу“, живот и учење у демократији на енглеском језику, радионицу „Живот иза зидова“ са Домом из Чуруга, радионицу „Ми живимо у Европи“, квиз „Демократска култура“ и др.

9

Земунска Гимназија

Земун, Београд

www.zemunskagimnazija.edu.rs

Земунска гимназија, од оснивања до данас, представља обележје града, а од 1911. године, оснивањем Ћачке читаонице, постала је и културни центар Земуна. У читаоници су ученици већ 1912/13. школске године држали предавања о младим песницима (Милан Ракић) за ученике и грађанство Земуна. Основан је и просветни клуб „Бранко Радичевић“, који је између два светска рата прерастао у Југословенски средњошколски просветни клуб „Бранко Радичевић“. Деловао је све до Другог светског рата. Данас је Земунска гимназија савремена школа која учествује у разним пројектима и унапређује своју праксу.

Пројектни тим школе, који чине Мирко Милојевић, Сања Штрбац, Биљана Грујовић, Јелена Међедовић и Миња Ивановић, реализовао је бројне активности интеракција и повезивања средњошколских ученичких парламената региона са београдским средњошколским парламентима; унапредио је поштовање права ученика, одговорности и учешће локалне заједнице, а планира и нове активности са ученицима како би Земунска гимназија остала културни центар Земуна.

10

Школа са домом за ученике оштећеног слуха и говора „11. мај“

Јагодина

www.11maj.edu.rs

Школа промовише креативни рад наставника са ученицима, али и креативност ученика у драмском стваралаштву, сензибилизацију локалне средине и шире заједнице сарадњом са старијим суграђанима и укључивањем запослених за усавршавање рада у савремене европске тенденције у области сурдоаудиологије. Постојећу збирку реализованих часова и материјала учиниће доступним другим школама, као и професионалну размену у процесу развоја кључних компетенција применом мултидисциплинарног приступа, а допуниће је и новим садржајима који су настали у оквиру овог пројекта. Пројектни тим, који чине Весна Вукићевић, Александра Костић, Јелена Михајловић, Никола Рајић и Никола Станојевић, има највише заслуга за постигнућа у оквиру пројекта.

11

Пољопривредно-хемијска школа „Др Ђорђе Радић“

Краљево

www.ratarica.edu.rs

Школа је настала давне 1882. године, доношењем решења о постављењу др Ђорђа Радића, професора Земљоделско-шумарске школе у Пожаревцу, за управника новоосноване школе за ратарство у Краљево. Сада је то модерна школа која образује у областима пољопривреде, производње и прераде хране и хемије, неметала и графичарства. Пројектни тим, у саставу Марсела Ескенази Милутиновић, Александра Јованкин Алексић, Ивана Чађеновић, Ана Раденковић, Биљана Бошковић, Виолета Ивковић и Марија Жарковић, реализовао је активности којима се унапређују вештине за решавање сукоба, познавање ромске културе, форум театар итд.

12

Основна школа „Мирослав Антић Мика“

Панчево

www.osmantic.edu.rs

Школа се развија и постаје све већа захваљујући наставним и ваннаставним активностима. Пројектни тим, који чине Драгана Крстић, Радмила Кишић Новаковић, Јасна Сладаковић, Мирјана Давидовић, Маријана Радивојевић, Радица Миловановић и Ивана Башкот, као и сви ученици, запослени и родитељи, имају задовољство да унапређују вештине сарадње и да учествују у активностима вредновања демократије, правде, поштења, једнакости, емпатије и владавине права.

13

Техничка школа „23. мај“

Панчево

www.skola23maj.edu.rs

Школа образује ученике за четири области рада, учествује у многим пројектима, а посебно брине о безбедности и здрављу ученика. Пројектни тим, који чине Наташа Зечевић, Зорица Прпа, Наташа Станковски, Бранислава Крга, Љиљана Ђуретановић, Вукица Станојевић Момчиловић и Драгана Вучић, реализовао је бројне активности које се односе на ненасилно решавање конфликта и отвореност школе према културним различитостима.

14

Пољопривредна школа са домом ученика „Соња Маринковић“

Пожаревац

www.poljsk.edu.rs

Школу сматрају местом где ученици стичу лично искуство у демократским процедурама и поступцима, партиципирају путем дијалога, консензуса, ненасилног решавања сукоба, комуникације и интеракције, успостављањем културе права и одговорности. Школа обезбеђује поступно стицање знања о демократским компетенцијама и вештинама потребним за развијање демократије, грађанског и цивилног друштва, о чему највише брине пројектни тим који чине Марина Перић, Иван Перић, Сања Живковић, Милена Јовановић и Нада Јелић.

Коментари ученика:

„Научили смо нешто ново што можемо да применимо у школи“, „Сазнали смо како је добро радити у тиму“, „Први пут смо у ‘ципелама’ наставника и јако нам се допало“, „Говорили смо, играли и певали први пут на језицима националних мањина“, „Приближили смо Миљацку Морави“.

Коментари наставника: *„Како су нам креативни ученици кад им дамо слободу“, „Ми и родитељи до заједничког циља“.*

Коментари родитеља: *„Наша деца све могу, уз подршку одраслих“, „Први пут смо били у улози наше деце“, „Радионица нас је вратила у ђачке клупе“.*

15

Пожаревачка гимназија

Пожаревац

www.pozarevackagimnazija.edu.rs

Традицију Пожаревачке гимназије чине период од 150 година постојања и рада и запажене активности многих ученика. У школи се посебан значај придаје изучавању страних језика (енглески, руски, француски, немачки и италијански).

Учешће у овом пројекту представља наставак креативних активности школе, а пројектни тим чине: Милош Јеремић, Наташа Берић, Данијела Жуковски, Јана Јацић, Живкица Ђорђевић, Ненад Милошевић, Кристијан Марковић, Маја Јовановић Глигоријевић, Катарина Вукашиновић и Драгана Михајловић. У овом саставу, тим је осмислио активности које су пре свега усмерене на подстицање вештина слушања и опажања, критичког разумевања себе и подстицање сарадње.

16

Основна школа „Радоје Домановић“

Ниш

www.osrdomanovic.edu.rs

У овој школи равноправно уче Срби, Роми, Руси, Белоруси, Шпанци, Грци и Бугари, а интензивно сарађује са партнерским установама: основним школама „Ратко Вукићевић“ и „Доситеј Обрадовић“, Музичком школом „До-ре-ми“, Вртићем „Маслачак“ и Школом моде и лепоте из Ниша.

Чланови тима Душица Тричковић, Љиљана Радовановић Тошић, Наташа Игњатовић, Десанка Нешић, Гордана Рако, Сања Пешић, Данијела Тричковић, Александра Глигоријевић и Александар Асановић интензивно раде на унапређивању сарадње у школи и ван ње, поштовању права ученика и развоју креативности у свим областима рада. Сви су поштовани и међусобно се поштују. Осим промоције рада школе и ученика, *домановићи* промовишу и рад школа у окружењу. Никада не говоре да су само они најбољи у нечему, иако има доказа да то заиста јесу у многим активностима.

17

Школа моде и лепоте

Ниш

www.skolamodeilepote.com

Школа моде и лепоте постоји више од једног века. Током 135 година школа је мењала имена, отварао су се подручја рада, у складу са потребама друштва, а упоредо са новим профилима, школа је пратила све промене и развој међуљудских односа, демократије, толеранције и мултикултуралности.

Дуално образовање је омогућило ученицима да практично упоредо уче да буду добри фризери, маникири–педикери, козметички техничари, масери, неговатељи, кројачи и толерантни, емпатични медијатори спремни за живот у демократском друштву. О томе брине пројектни тим, који чине Радмила Илић, Јулијана Миливојевић, Радмила Николић, Милан Костић, Милан Вукић, Весна Живковић и Марина Маринковић.

Вишегодишња сарадња са невладиним организацијама, удружењима и институцијама и велики број пројеката помажу да Школа моде и лепоте у Нишу (п)остане васпитно-образовна установа окренута будућности.

18

Основна школа „Братство“

Нови Пазар

www.osnovneskole.edukacija.rs/drzavne/novi-pazar/os-bratstvo

Школа има око 1.600 ученика који похађају наставу на српском или босанском језику. Културне различитости су предност коју школа негује, а о демократским компетенцијама посебно брине пројектни тим: Малић Сарачевић, Дејан Кулунџић, Ајхана Дукађинац, Слађана Вељовић, Горан Богдановић, Марија Радомировић, Елмир Хабибовић, Теодора Драшковић, Мерсада Машовић и Биљана Вуловић. Велики број ученика и рад у три смене не ометају их да негују различите ваннаставне активности.

19

Основна школа „Матко Вуковић“

Суботица

www.matkovukovic.edu.rs

Школа ради у четири објекта, а настава се реализује на српском, хрватском и српско-енглеском наставном језику. Запослени су ангажовани и у процесу образовања ученика миграната из прихватних центара.

Пројектни тим чине Мирјана Стевановић, Нада Димовић, Маријана Добриловић, Биљана Вујевић, Катарина Божић Петронијевић, Мирјана Иванковић, Ненад Стојановић, Рамадан Мехмеди, Вукица Марковић, Сања Миљковић и Миран Бачлија.

Они организују активности са циљем да повећају емпатију и уважавање различитости, унапређују међусобну подршку коју ученици пружају једни другима, прихватају различитости као вредности и предности друштва и бољу климу у међусобним односима ученик–дете–родитељ и др.

20

Основна школа „Вељко Дугошевић“

Турија

www.vdugosevic.edu.rs

Школа у Турији, подједнако централни као и издвојени објекти, представља пример брзог развоја и промене квалитета рада школе у свим областима. Демократске компетенције и њихови интерни индикатори, као и *Жива библиотека*, примери су великог ангажовања пројектног тима који чине Јелена Живановић, Небојша Илић, Ивана Павловић, Софија Миленковић, Санела Анкић, Весна Велимировић и Милица Јеремић. Ученици-путници у школи имају обезбеђен свеже припремљен оброк и топли кутак, што говори о школи као месту за живот. *Не учи се за школу већ за живот!*

ДЕО ДРУГИ:

Компетенције за демократску културу и примери добрих пракси усмерених на јачање компетенција

Референтни оквир компетенција за демократску културу Савета Европе

Савет Европе сврху образовања, између осталог, види и у оспособљавању ученика за демократско грађанство, односно за компетентно учешће у демократској култури. На тој основи, уз свест о комплексним и културолошки разноврсним друштвима која се налазе у сталној промени, настао је Референтни оквир компетенција за демократску културу (Оквир)⁴. Оквир је резултат широких консултација и провера спроведених у земљама чланицама Савета Европе, а изграђен је на демократским и принципима људских права.

Оквир има три компоненте. Прва компонента је Модел компетенција за демократску културу (Модел), који је 2016. године усвојила Стална конференција министара образовања земаља чланица Савета Европе и у чијем је развоју учествовала међународна интердисциплинарна експертска група. Другу компоненту чине дескриптори компетенција, чија је сврха да наставницима помогну да планирају наставу и процењују оствареност планираних исхода. Дескриптори су тестирани у школама у шеснаест земаља. Трећу целину чине смернице које показују то како Модел може бити интегрисан у школски

контекст (смернице за курикулум, педагошку праксу, оцењивање, образовање наставника, школски приступ јачању демократске културе и јачање резилентности на радикализацију).

У даљем тексту биће детаљније приказан Модел компетенција за демократску културу, затим приступ „три стуба“, који Савет Европе у трећој целини Оквира представља као користан приступ јачању демократске културе у школама. Тај приступ је такође разрађен у примерима школских активности, односно примерима добрих пракси школа које су учествовале у пројекту.

Модел компетенција за демократску културу

Модел компетенција за демократску културу⁵ представља концептуални модел компетенција, односно индивидуалних и психолошких ресурса, које треба стећи како би се на адекватан и ефикасан начин учествовало у култури демократије. Демократски компетентан појединац, заједно са другима, успешно учествује у културолошки разноврсном друштву.

Модел је заснован на концептима идентитета, културе, интеркултуралности и интеркултуралног дијалога. Под идентитетом се подразумевају начин на који особа доживљава себе и описи себе које сматра важним и вредним. Култура се односи на мрежу материјалних, друштвених и индивидуалних ресурса које припадници културе поседују и користе. Свим припадницима једне културне групе стоје на

располагању многобројни ресурси из те три групе, али различити појединци ће присвојити и користити различите кластере тих ресурса, зависно од тога колико су им доступни. Дакле, културе су суштински схваћене као хетерогене, динамичне и стално промењиве, а појединци као припадници више различитих културолошких група истовремено. Интеркултуралност, односно интеркултуралне ситуације

⁴ <https://www.coe.int/en/web/education/competences-for-democratic-culture>

⁵ <https://rm.coe.int/competences-for-democratic-culture-srp/1680782138>

ције настају када појединац опази другог појединца (или групу) као културолошки различитог од себе. У интеркултуралним ситуацијама, схваћеним на тај начин, могу учествовати појединци из различитих земаља и региона, појединци који говоре различит језик, појединци различитог етничког порекла, вероисповести, родне припадности, сексуалне оријентације, различитог образовања, занимања, социјално-економског статуса итд. Стога се интеркултурални дијалог дефинише као отворена размена погледа, заснована на узајамном разумевању и поштовању, између појединца или група који једни друге виде као припаднике различитих културолошких група.

Такође, како само име каже, Модел је заснован и на концепту компетентности. Према мишљењу Савета Европе, демократске компетенције се могу дефинисати као способност мобилисања и употребе релевантних психолошких ресурса (вредности, ставова, вештина, знања и критичког разумевања) са циљем да се на одговарајући начин и ефикасно одговори на захтеве, изазове и могућности које пред нас стављају демократске и интеркултуралне ситуације. Компетенција је, с обзиром на то, динамичан процес.

Модел садржи двадесет компетенција груписаних у четири широка кластера: вредности, ставови, вештине и знање и критичко разумевање, и упућује на то да је за развој

тих демократских компетенција неопходно систематско ангажовање у средини која их подржава. Таква средина је свакако школа.

Модел је намењен доносиоцима одлука, са циљем да буду информисани и као алат за планирање политика и доношење одлука. Такође, намењен је и наставницима и другим практичарима из области образовања – као алат за припрему ученика и младих за живот као компетентних демократских грађана, али и као алат за процену сопствених пракси и компетенција.

ВРЕДНОСТИ

Вредновање људског достојанства и људских права

Та вредност је заснована на општем уверењу да је свако људско биће једнако вредно, да поседује достојанство, да има право на једнако поштовање и право на исти скуп људских права и основних слобода, па се према њему тако треба и односити.

Вредновање културне разноликости

Та вредност је заснована на општем уверењу да припадност другој култури, културну променљивост и разноликост, као и плурализам погледа, гледишта и пракси, треба уважавати и неговати и на њих позитивно гледати.

Вредновање демократије, правде, поштења, једнакости и владавине права

Скуп вредности који је заснован на општем уверењу да друштва треба да функционишу и да се равају према демократским процесима којима се поштују принципи правде, поштења, једнакости и владавине права.

Отвореност према другим културама као и другим уверењима, погледима на свет и праксама

Отвореност је став према људима за које се сматра да припадају другачијим културама од сопствених или став према уверењима, погледима на свет и праксама које се разликују од сопствених. Отвореност обухвата осетљивост, радозналост и спремност да се уђе у интеракцију са другим људима и другим погледима на свет.

Поштовање

Поштовање је позитиван поглед и уважавање некога или нечега на основу процене да је значајан, заслужан или вредан. Имати поштовање према другим људима, који се опажају као људи који припадају другачијим културама или имају другачија уверења, мишљења или праксе од сопствених, јесте од суштинске важности за ефикасан интеркултурални дијалог и културу демократије.

Грађански дух

Грађански дух је став према заједници или друштвеној групи којој неко припада, а која је већа од непосредног круга сопствене породице и пријатеља. Грађански дух обухвата осећај припадности заједници, свест о другим људима у заједници, свест о утицајима сопственог деловања на те људе, солидарност са другим члановима заједнице и осећај грађанске дужности према заједници.

Одговорност

Одговорност је став према сопственом деловању. То је размишљање о сопственим радњама, стварање намера о томе како деловати на морално одговарајући начин, свесно вршење тих радњи и сматрање себе одговорним за исходе тих радњи.

Самоефикасност

Самоефикасност је став према себи. Обухвата позитивно веровање у сопствену способност да се предузму радње које су потребне за постизање одређених циљева и поуздање да се могу разумети питања, одабрати одговарајуће методе за извршавање задатака, успешно превазићи препреке и направити разлика у свету.

Толеранција према двосмислености

Толеранција према двосмислености јесте став према ситуацијама које су неизвесне и које су предмет бројних противречних тумачења. Толеранција је позитивно оцењивање таквих ситуација и њихово решавање на конструктиван начин.

Аутономне вештине учења

Аутономне вештине учења су вештине потребне да се обавља, организује и оцени сопствено учење у складу са сопственим потребама, на начин који се самостално одреди, без туђег подстицања.

Вештине аналитичког и критичког размишљања

Вештине аналитичког и критичког размишљања јесу вештине потребне да се анализира, оцени и донесе мишљење о материјалима било које врсте (на пример, о текстовима, аргументима, тумачењима, питањима, догађајима, искуствима итд.) на систематичан и логичан начин.

Вештине слушања и опажања

Вештине слушања и опажања јесу вештине потребне да се примети и разуме оно што се говори и како се говори, али да се примети и разуме и невербално понашање других људи.

ВЕШТИНЕ

Емпатија

Емпатија је скуп вештина потребних да се други људи разумеју, да се повежемо са њиховим мислима, уверењима и осећањима и да се свет види из перспективе других људи.

Флексибилност и прилагодљивост

Флексибилност и прилагодљивост су вештине које су потребне да се сопствене мисли осећања или понашања прилагоде и уреде тако да можемо ефикасно и на одговарајући начин да одговоримо на нове контексте и ситуације.

Језичке, комуникативне и вишејезичне вештине

Језичке, комуникативне и вишејезичне вештине су вештине потребне да ефикасно и на одговарајући начин комуницирамо са другим људима који говоре исти или неки други језик и да делујемо као посредник између оних који говоре различитим језицима.

Вештине за сарадњу

Вештине за сарадњу су вештине потребне да се са другима успешно учествује у заједничким активностима, задацима и подухватима и да се други охрабре да сарађују како би се могли постићи циљеви групе.

Вештине за решавање сукоба

Вештине за решавање сукоба јесу вештине потребне да се сукобом бави, да се њиме управља и да се он реши на миран начин, и то тако што се сукобљене стране усмеравају ка оптималним решењима, која су прихватљива за све стране.

ЗНАЊЕ И КРИТИЧКО РАЗУМЕВАЊЕ

Знање и критичко разумевање себе

Знање и критичко разумевање себе обухватају знање и критичко разумевање сопствених мисли, уверења, осећања и мотивација, сопствене културне припадности и погледа на свет.

Знање и критичко разумевање језика и комуникације

Знање и критичко разумевање језика и комуникације подразумевају знање и критичко разумевање друштвено погодних вербалних и невербалних комуникативних конвенција које су усвојене у језику, односно језицима којима се говори, ефеката које различити стилови комуникације могу имати на друге људе и начина на који сваки језик на јединствен начин изражава значења заједничка култури.

Знање и критичко разумевање света

Знање и критичко разумевање света обухватају велики и сложен скуп знања и критичког разумевања у различитим областима, укључујући политику, право, људска права, културу, културе, религије, историју, медије, економије, околину и одрживост.

Приступ „три стуба“

Приступ „три стуба“ (*Whole school approach*)⁶ интегрише демократске вредности и принципе људских права у наставу и учење, у руковођење школом и у целокупну школску климу, са циљем да се ученицима омогуће искуство демократских компетенција, њихов развој и практична примена. Три школска стуба у које је неопходно интегрисати демократске вредности и принципе људских права, да би могле да се ојачају компетенције за демократску културу, јесу:

1. НАСТАВА И УЧЕЊЕ,
2. ШКОЛСКА КУЛТУРА И
3. САРАДЊА СА ЛОКАЛНОМ ЗАЈЕДНИЦОМ.

Да би демократска култура и поштовање људских права могли да постану реалност у заједници и друштву, важно је да најпре постану реалност у образовно-васпитним институцијама. Прве прилике изван породице за развијање демократских компетенција које су неопходне за живот у културолошки и социјално разноврсним друштвима деца и млади добијају управо у школама. С обзиром на то, неопходно је да се подстицају за такав развој налазе у школском плану и програму, подједнако као и у свим аспектима школског живота – на пример, учешће у заједничком доношењу одлука и руковођењу школом може водити стицању практичног знања и поверења у демократске и партиципативне процесе. Такође, бројна истраживања су већ показала да позитивна школска клима, коју ученици доживљавају као сигурну атмосферу у којој могу да уче и да се друже,

” Принципи на којима се заснива приступ „три стуба“:

- локални контекст – демократска култура се школи не може наметнути споља већ се мора изградити у сарадњи свих значајних актера школског система и локалне заједнице;
- оснаживање свих значајних актера за разумевање ситуације у школи и за давање индивидуалног доприноса решавању заједничких питања. На тај начин се јача осећај власништва над променом свих учесника школског живота;
- учење путем праксе и партиципације – свакодневно практиковање компетенција за демократску културу, партиципативно доношење одлука, равноправност и поштовање, демократске методе учења и поучавања, партнерство и сарадња;
- интегрисање усавршавања и јачања демократске културе у школске политике и документа;
- дугорочна подршка локалним пројектима и иницијативама – системска промена се не дешава за кратко време, потребно је време да се превазиђе отпор промени и трансформишу односи и праксе у школи.

повезана са добрим школским постигнућима и задовољством касније у животу.

Приступ „три стуба“ подразумева активно учешће и залагање свих актера школског система и заједнице у којој се школа налази. Дакле, подразумева сарадњу школске администрације, педагошко-психолошке службе, наставника, ученика и родитеља, представника локалних институција и заједнице уопште. Три стуба (настава и учење, школска култура и сарадња са локалном заједницом) нису независна један од другог већ се преклапају тако да активности и промене у једном од стубова нуж-

но имају ефекат на друге. Међутим, важно је имати на уму да је јачање демократске културе и интегрисање принципа демократије и људских права у све аспекте школског функционисања поступни процес који захтева време.

У наставку публикације, на примерима добрих школских пракси, биће приказано како су различите компетенције за демократску културу повезане са сваком од та три стуба и како се таквим приступом доприноси развијању компетенција ученика за демократску културу, јачању школске демократске културе и развијању демократског и инклузивног друштва.

⁶ <https://rm.coe.int/prems-008518-gbr-2508-reference-framework-of-competences-vol-3-8575-co/16807bc66e>

Примери школских активности усмерених на јачање демократских компетенција

Стуб 1. Настава и учење

Школски програм доноси бројне прилике за учење о демократији и људским правима на формалном нивоу. Компетенције за демократску културу могу се уградити у школски програм као посебан предмет, посебне наставне јединице у појединим предметима и кроскурикуларно (као тема у оквиру више или свих предмета).

Различите методе наставе и учења и средина у којој се учи имају велики утицај на развој демократских компетенција. Оне ученицима дају прилику да уче на основу искуства демократије и људских права „на делу“ – у учионици која је сигурно место, где се ученици осећају слободно да размењују своја искуства и да уче, активно учествујући у процесима наставе и учења.

Како се то може осигурати?

- Промоцијом партиципације и поштовања и охрабривањем да ученици изражавају своја мишљења и емоције, заједничким формулисањем и поштовањем правила понашања.
- Вршњачким учењем и оцењивањем.
- Кооперативним учењем и пројектним учењем, дискусијама и учењем у групама.
- Сарадњом између наставника различитих предмета у планирању наставе, акционим истраживањима, у анализирању сопствених пракси.
- Коришћењем различитих извора који омогућавају преиспитивање различитих перспектива заједно са другима итд.

У примерима који представљају добру праксу школа које су учествовале у пројекту приказани су начини јачања демократских компетенција кроз наставне активности. Примери не нуде само идеје о томе како се на различитим часовима и у различитим областима (темама) могу јачати компетенције за демократску културу већ врло живо описују како се једном активностима могу јачати читави кластери међусобно неодвојивих компетенција.

Радионице на часовима одељењског старешине

Основна школа „Радоје Домановић“, Ниш Компетенција: Одговорност

Циљеви активности су били најнепосредније упознавање ученика са демократским вредностима, упознавање људских права и примера кршења људских права.

Теме којима су се радионице бавиле су: партиципација ученика, одговорност, сарадња, толеранција, плурализам, кршење људских права, упознавање различитости. Примери припреме часа одељењског старешине преузети су из Приручника Савета Европе „Живети у демократији“⁷.

Исходи: ученици ће повећати свесност о постојању дискриминације и њеном разумевању; изразити своје мишљење о обрађеној теми; развити свест о проблему; предложити начине за решавање проблема.

Резултати

Непосредним учешћем у радионицама ученици су доживели различита искуства из позиције оних који су угрожени или који угрожавају туђа права. Тај искуствени доживљај створио је услове да се разумеју и прихвате демократске вредности много јаче и непосредније него на основу академских учења. Да су ефекти били позитивни по ставове ученика, видело се у каснијим разговорима са ученицима, а дешавало се и да се позивају на искуства из радионица у неким новим ситуацијама сличним онима из радионица. Одељењске старешине су на крају часа одељењске заједнице добиле повратне информације од ученика за два питања: како сам се осећао на овом часу (оцене приказане емотиконом) и да ли је било учења на овом часу? Анализа повратних информација показује да су се веома добро осећали готово сви и да је учења било. Од 360 ученика узраста од 5. до 8. разреда, само пет њих није било сагласно са претходно наведеним тврдњама.

У планирању тих активности тим препоручује следеће:

- садржај треба да буде добро примерен узрасту ученика;
- важно је добро познавати потребе одељења јер нису сви понуђени садржаји (без обзира на прилагођавања) једнако ефективни за сва одељења;

⁷ <https://www.living-democracy.rs/textbooks/volume-3/>

РАЗРЕД:

Шести (6-2)

ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНИ ЦИЉЕВИ ЧАСА:

Ученици постају свесни предрасуда и дискриминације у друштву. Ученици могу да разумеју жртве дискриминације и њихову позицију. Ученици су способни да реагују адекватно у ситуацијама дискриминације.

ЗАДАЦИ:

Ученици расправљају о случају дискриминације и пореде га са ситуацијом у заједници.

НАСТАВНА СРЕДСТВА:

Прича, картице

МЕТОДЕ:

Дискусија заснована на тексту, критичко размишљање

ИЗВЕШТАЈ О РЕАЛИЗАЦИЈИ ЧАСА:

Радионица је реализована у простору тврђаве, где су ученици отишли у пратњи одељењског старешине, како би имали што пријатнију атмосферу за рад и размишљање.

Подељени су у четири групе, тако да је свака група имала по једног члана припадника ромске заједнице или другачије вероисповести од православне. Прво су дискутовали о појму дискриминације, након чега им је прочитан текст.

ТЕМА:

ВЕСНИНА ПРИЧА: КАКО БИСМО РЕАГОВАЛИ ДА СЕ ТО НАМА ДЕСИ?

- важно је обезбедити адекватан простор, довољно времена за рад и опуштenu атмосферу;
- нужно је дефинисати правила како не би долазило до међусобног повређивања, изопштавања или било каквог подсмевања, што је велики ризик у старијим разредима основне школе;
- одељењски старешина и одељење треба да имају односе који су засновани на међусобном поверењу и двосмерном уважавању и, колико је год могуће (ово је најтеже), однос равноправности на том часу.

Веснина прича

Весна, девојка ромске националности, прича шта јој се десило: „У излогу једног бутика видела сам оглас за посао продавачице. Тражили су особу између 18 и 23 године. Ја имам 19, те сам стога ушла и упитала пословођу за посао. Она ми је рекла да се вратим за два дана јер се још није јавило довољно људи. Долазила сам два пута и увек ми је говорила исто. Скоро недељу дана касније вратила сам се у продавницу. Оглас за посао је још био у излогу. Пословођа је била сувише заузета да би ме примила, речено ми је да је место попуњено. Када сам изашла из продавнице, била сам толико узрујана да сам упитала своју пријатељицу, која није Ромкиња, да ли би она отишла и питала за посао. Када је изашла, рекла је да су је замолили да дође на разговор у понедељак.“

Након тога, свака група добија исто питање и чланови групе заједно припремају одговор. После сваког питања дискутују о свим могућим одговорима.

Одговори пословође: „Сматрала сам да би Весни било тешко да ради овде због удаљености коју би морала да пређе до посла сваког дана. Путовала би дванаест километара и мењала два аутобуса. Тешко је водити радњу ако особље стално касни. Радије бих запослила некога из овог краја, а особа којој сам дала посао испуњавала је све услове.“

Ученици се упознају са Европском конвенцијом о људским правима, чији члан 14 гласи: „Уживање права и слобода предвиђених у овој Конвенцији обезбеђује се без дискриминације по било ком основу као што су: пол, раса, боја коже, језик, вероисповест, политичко или друго мишљење, национално или социјално порекло, припадност некој националној мањини, имовно стање, рођење или неки други статус.“ Члан 2 Универзалне декларације о људским правима каже: „Сваком припадају сва права и слободе проглашене у овој Декларацији без икаквих разлика у погледу расе, боје коже, пола, језика, вероисповести, политичког или другог уверења, националног или социјалног порекла, имовине, рођења или других околности.“

ТЕМА:

СОЦИЈАЛНА ПРАВДА: БРОДОЛОМ⁸

Прилог: Наставников примерак: ДЕО 1

„Прошло је више од сат времена између првог аларма за узбуну и потонућа крузера Краљица Меди, тако да су путници могли мало да се саберу пре него што су ушли у чамце за спасавање. Јака олуја је изазвала сударање брода и нафтног танкера, због чега се догодио бродолом. Пола дана касније, неколико чамаца за спасавање допловило је до малог каменитог острва. Острво је било овалног облика, око километар и по дугачко и упола толико широко, делимично прекривено густом шумом. Није било ниједног другог острва у близини. На том прилично сунчаном острву нико није живео, осим породице Рикалоне, која је имала луксузну вилу на врху брежуљка и била је власник целог острва. Та породица се населила на острву пре много година, једва одржавајући контакт са спољашњим светом; једино су уговарали месечну доставу свеже хране, горива и остале робе која им је била потребна. Добро су организовали свој живот на острву; производили су властиту електричну енергију, имали су средства да купе довољно хране и пића, те су тако имали сав комфор који су желели. Власник виле је у прошлости био веома успешан послован човек. После сукоба с властима због пореза, разочарао се у живот и од тада избегава сваки контакт са спољашњим светом. Приметио је чамце за спасавање како пристижу на његово дивно острво, те се приближио људима који су преживели бродолом.“

Питања након првог дела приче

Наставник пита ученике да ли сматрају да је власник острва морално обавезан да тим људима дозволи да остану на његовом острву.

Да би помогао ученицима да дођу до закључка, прочитаће им следеће изјаве, а ученици треба да одлуче с којим изјавама се слажу и зашто.

- a) Власник може дозволити људима да остану на његовом острву.
- b) Власник може забранити људима да остану на његовом острву све док им он обезбеђује потребну храну и пиће.
- v) Власник би могао да забрани боравак свима онима који не могу да му плате за то (новцем, накитом, радом).

ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНИ ЦИЉЕВИ ЧАСА:

Развијање појма социјалне правде и социјалне одговорности ученика; оспособљавање ученика да препознају ситуације у којима су угрожена основна људска права; упућивање ученика да препознају туђе потребе и осећања и да их уважавају; оспособљавање ученика да науче да подрже друге у остваривању својих права; развијање осећаја одговорности за рад у тиму; развијање осећаја међусобне сарадње и помоћи.

ЗАДАЦИ:

Ученици расправљају о питањима дистрибутивне правде, на примеру привилегованих људи и неправедног поступања људи, и истичу важност солидарности међу људима како би превазишли неправду.

НАСТАВНА СРЕДСТВА:

Презентација (Power point), флипчарт табла (пано)

МЕТОДЕ:

Дискусија заснована на тексту, критичко размишљање

ИСХОДИ:

Ученици разумеју да је правда концепт правичног и моралног поступања према свим особама. На правду се често гледа као на сталан напор да се чини оно што је „исправно“. У највећем броју случајева исправним се сматра оно што мисли и осећа већина, оно што је логично. Ученици слободно изражавају своје мишљење о задатој теми; схватају значај прихватања различитости; препознају проблеме из окружења и времена у коме живе; постају свесни проблема социјалне правде; препознају ситуације у којима се поштују или не поштују људска права.

⁸ Сценарио је преузет из приручника Савета Европе *Живети у демократији*, који је доступан на <https://www.living-democracy.rs/textbooks/volume-3/part-1/unit-2/lesson-4/>

- г) Власник мора дозволити људима да остану на острву онолико колико је то потребно. Бродоломци имају моралну обавезу да поштују власникову приватност и имовину.
- д) Власник мора допустити људима безуслован приступ острву и мора их сматрати сувласницима.

Ученици расправљају у паровима, упоређујући одговоре. Наставник их упознаје са другим делом приче.

Наставников примерак: ДЕО 2

„Власник острва је одлучио да људима који су преживели бродолом дозволи да остану на острву неко време. Очекивао је од њих да му плате за услуге и храну. Све док је било хране са брода, одбијао је да им прода било шта. Бродолом је преживело тринаест људи. Били су то Виктор, његова трудна жена Џозефа и њихово двоје деце од три и седам година. Абрамович (64 године) био је богати трговац накитом, најстарији у групи и није имао ни родбине ни пријатеља. Код себе је имао колекцију златног прстења, дијаманата и другог драгог камења. Џон, Кејт, Лео и Алфред били су пријатељи, млади, снажни, здрави и врло спретни. Живели су у алтернативној заједници, у једној кући, коју су сами реновирали. Марија, правница која је радила ванредно на факултету, ходала је веома споро због проблема са левом ногом и куком (последица несреће). Била је с Максом, својим асистентом на факултету, пошто су путовали у САД где је требало да одрже предавање на једној конференцији и да се договоре са издавачем о објављивању књиге. Обоје су били стручњаци за кривично право, али нису баш имали веште руке. Последњи, не мање важни, били су још и Марко и његова девојка Вики, обоје чланови бродске посаде који су у последњем тренутку узели све што су могли да понесу из бродске оставе: конзерве хране, кекс, уље и неке лонце за кување. Сви су имали нешто новца код себе, осим Марка, бродског официра, који је имао велику количину коју је украо из апартмана у луци у којој су били последњи пут. На брдашцу, веома близу мора, налазила се мала, стара колиба. Имала је само једну просторију која је могла да послужи као једноставно склониште за двоје или троје људи.“

УВОДНИ ДЕО ЧАСА

Разговор на тему „правда“. Да ли се увек могу применити исти „аршини при дељењу правде“? Шта је то „социјална правда“? Најава циља часа: Циљ приче која је употребљена на овом часу јесте да помогне ученицима да размисле о основним принципима на којима би социјална правда требало да буде укоренења, а у исто време указује на сложеност проблема.

ГЛАВНИ ДЕО ЧАСА

Наставник објашњава ученицима да ће презентовати причу у четири дела и да после сваког прочитаног дела следи дискусија. Текст може прочитати наставник или неко од ученика.

ЗАВРШНИ ДЕО ЧАСА

На крају овог часа, посматрајући листу људских права која су садржана у Универзалној декларацији људских права, Европској конвенцији о људским правима и Ревидираној европској социјалној повељи ученици најпре дискутују о општој примени основних људских права: грађанима морају бити загарантована основна људска права која ће им омогућити да учествују у процесима доношења одлука у свом животном окружењу. Грађани могу и треба да користе право на заштиту својих интереса, али ниједна заједница не може опстати ако њени чланови нису спремни да брину једни о другима или за њихов заједнички интерес (принцип одговорности за опште добро). Ова кратка скица показује да појмови „права“, „правичности“ и „одговорности“ не постоје сами за себе већ су међусобно повезани тензијама које ваља уравнотежити и, стога, разумети.

Ради бољег разумевања људских права, наставник на паноу, на предлог и објашњење ученика, исписује кључна права, према мишљењу ученика, којих је требало да се придржавају „јунаци приче“.

Питања након другог дела приче

Наставник објашњава да ученици треба да одлуче коме би, према њиховом мишљењу, требало дозволити да користи склониште. Чита следеће изјаве и тражи од ученика да кажу с којим изјавама се слажу, зашто и да ли имају друго решење.

- а) Трудница и деца.
- б) Четворо младих пријатеља који су једини способни да реновирају склониште.
- в) Трговац накитом који плаћа за то (дозвољавајући тако другима да купе храну).
- г) Официр с брода и његова девојка, под условом да деле храну са осталима.
- д) Правница, која може да делује као медијатор и тако измири оне који се свађају.

Након дискусије, наставник упознаје ученике са наставком приче.

Наставников примерак: ДЕО 3

„Људи који су преживели бродолом морали су такође да одлуче шта ће урадити с резервама хране које је официр с брода понео собом и које није имао намеру да подели. У ствари, дељење хране би смањило шансе да он и његова девојка преживе.“

Питања након трећег дела приче

Од ученика се тражи да размисле ко би требало да добије храну из резерви.

Наставник поново чита изјаве и тражи од ученика да одлуче с којим изјавама се слажу, зашто и да ли имају друго решење.

- а) Официру палубе мора бити дозвољено да задржи храну за себе и своју девојку.
- б) Расположиву храну треба равномерно поделити међу људима.
- в) Расположиву храну би могао купити онај ко понуди највише (у новцу, добрима или услугама).

Након дискусије, наставник чита ученицима наставак приче.

Наставников примерак: ДЕО 4

„Људи који су преживели бродолом одлучили су да се храна подели без икакве наплате. Натерали су Марка да преда залихе хране, позивајући се на његову моралну обавезу. Након отприлике недељу дана нестало је хране и једино решење је било да покушају да добију намирнице од власника виле.“

Ученици у паровима расправљају о томе ко би требало да моли власника за храну и на који начин.

Питања након четвртог дела приче

Ученици расправљају о томе ко би требало да моли власника за храну и на који начин. Наставник чита следеће изјаве и пита ученике с којим изјавама се слажу, зашто и да ли имају друго решење.

- а) Свака особа би за себе требало да преговара о условима размене с власником (да плаћа новцем, накитом или радом). У овом случају, проблема ће имати породица с децом, правница и њен асистент.
- б) Сва расположива средства (накит, новац) требало би да буду подељена свим људима, без обзира на правог власника. Храна која се купи на тај начин биће подељена подједнако свима. Додатну храну могу купити посебно, у замену за рад.
- в) Све исто као под б), али од сваког се очекује да ради онолико колико може те да подели храну коју је на тај начин зарадио.
- г) Трговцу накитом је дозвољено да купи све што власник жели да прода и тако „помогне“ другима пакетима са храном.

После ученичког разговора, наставник може да води дискусију с циљем да им помогне да примене причу у стварном свету.

Да ли препознајете сличне ситуације у нашем друштву?

- а) ...у свом комшилуку или породици?
- б) ...у својој земљи?
- в) ...на глобалном нивоу?

Које се стварне ситуације за које знате и које су вас погодиле као такве могу сматрати неправедним у подели хране, воде, смештаја?

- а) ...у вашем комшилуку или породици?
- б) ...у вашој држави?
- в) ...на глобалном нивоу?

Зашто?

Израда дидактичког визуелно-иконичног материјала за усвајање нових знања, вештина и компетенција

Основна школа „Душан Дугалић“, Београд

Компетенција: Вредновање демократије, правде, поштења, једнакости и владавине права

Циљеви активности су били да се ученицима са слушним потешкоћама који немају развијену вербалну комуникацију, помоћу сликовног материјала, приближе теме равноправности, вршњачке сарадње, толеранције, поштовања својих и туђих потреба и разумевања значаја једнакости и правде; развој и контрола емоција; стварање једнаких могућности за све.

Резултати

Креиран је сликовно-дидактички материјал помоћу којег су ученици обучавани о томе које понашање је добро и прихватљиво, а које није.

Радам са емоцијама, усмеравани су да на основу туђе невербалне комуникације (мимика, гримасе, „говор тела“) препознају како

се осећају други. Ученици добро прихватају учење кроз игру и спонтано усвајање знања и искустава помоћу сликовног материјала.

Математика: Највећи заједнички делилац

Основна школа „Вељко Дугошевић“, Турија

Компетенција: Вештине за сарадњу

Циљеви активности су били да научено о највећем заједничком делиоцу примене у пракси; да унапреде вештину сарадње применом технике тимског рада; развој критичког мишљења о себи и другима, развој емпатије, вредновање људског достојанства и људских права.

Активности

У првом делу наставник подстиче ученике да у дискусији одговоре и дају своја мишљења о следећим питањима: Да ли би сви требало да имају иста права? Да ли сви у нашој околини имају иста права? Да ли сви имају исте услове за живот? Колико је битно помагати другима? Колико је значајно бити хуман? Да ли су они хумани? У овом делу ученици треба да схвате да у њиховом окружењу није све идеално, да је многим особама потребна помоћ и да су хуманост и емпатија врло битне.

У другом делу ученици се деле у групе и добијају задатак да направе оптималан број једнаких поклона од донираних слаткиша за сиромашну децу. Број поклона и садржај поклона решавају методом највећег заједничког делиоца.

На крају часа ученици се подстичу да размисле да би једну такву активност могли да реализују и у стварности, рецимо за Нову годину или Божић.

Резултати

Ученици су имали прилику да износе своја мишљења, да их упоређују са мишљењима других, да развију асертивност, емпатију. Уједно су утврдили градиво из математике решавајући конкретан задатак. Том активношћу је показано да се демократске компетенције могу развијати и на часовима за које се сматра да је то „тешко остварљиво“, као што је, на пример, математика.

Евалуација часа извршена је на основу *Чек листе за праћење демократских компетенција на часу*, коју је тим осмислио.

Најважнији фактор који је допринео успешној реализацији активности на часу јесте чињеница да су ученици активно износили своја и слушали туђа мишљења и ставове и да имају развијену емпатију, као и потребно математичко знање за решавање конкретног задатка из свакодневног живота.

Тематски месец: Српски језик, грађанско васпитање, час одељењског старешине

Основна школа „Матко Вуковић“, Суботица

Компетенција: Вредновање демократије, правде, поштења, једнакости и владавине права

Циљеви активности су били сарадња ученика; упознавање и разумевање културе припадника мањина из одељењске заједнице; смањење културне дистанце међу ученицима у колективу; схватање проблема са којима се сусрећу ученици који говоре на нематерњем језику и значаја међусобне помоћи; упознавање са српским и ромским језиком и културом.

Активности

- Избор текста чије је тежиште на другарству, заједништву, подржавању колективног духа; обрада песме Драгана Лукића „Друг другу“ на часу српског језика (реализација 2 недеље).
- Читање песме, објашњавање непознатих речи, разговор о значају другарства, заједништва, уважавања потреба и осећања других, увежбавање изражајног рецитовања (ученици који су учествовали у рецитовању међусобно су се помагали у изговарању и изражајном рецитовању песме на нематерњем језику).
- Радионица „Ко је добар друг“ (излиставање добрих и лоших примера другарства на одабраним текстовима) на часу грађанског васпитања.
- Посета представника ромске заједнице на часу одељењског старешине (локални координатор за ромска питања).
- Представљање ромске културе и традиције.
- Разговор о обичајима и култури ромског народа, упознавање са појединим речима на

ромском језику („добар дан“, „хвала“, „извини...“). Ученици чији је матерњи језик ромски превели су песму „Друг другу“ са српског на ромски језик, а подршку им је пружио локални координатор за ромска питања града Суботице. Ученици су се определили који део текста ће бити рецитован на српском, а који на ромском језику на јавном скупу (на пример, на школској приредби – пријем првака, Дан демократске културе...).

- Припрема родитеља и ученика за прихватање јавног наступа и рецитовања на нематерњем – мањинском језику за који сматрају да није популаран.
- Јавни наступ на школској приредби (Дан демократије).

Кластер компетенција које се јачају:

- вештине сарадње,
- флексибилност и отвореност за различитост,
- вредновање културне различитости,
- знање и критичко разумевање језика и комуникације,
- осећај припадности колективу,
- емпатија,

- изградња друштвено прихватљивих моралних вредности.

Резултати

(шта је постигнуто и на који начин су евалуирани)

Наступ је позитивно прихваћен и награђен највећим аплаузом на приредби.

Изражен је позитиван став родитеља и деце осмесима на њиховим лицима.

На последњем часу предвиђених активности ученици су рангирањем показивали свој став подижући бројеве од 1 (најмање) до 3 (највише):

- Да ли си спреман да своју ужину поделиш са другом из разреда који своју није понео?
- Ако си из непосредне близине видео да је твоја другарица пала с бицикла, хоћеш ли јој притећи у помоћ?

Српски језик: „Корњача и зец“, Езоп

Основна школа „Жарко Зрењанин“, Банатско Ново Село

Компетенција: Поштовање

Циљеви активности су били научити ученике да анализирају текст, уоче ликове и одреде поуку басне; оспособљавање ученика да логички мисле, да правилно закључују и да научено примене у свакодневном животу.

Наставна јединица:
„Корњача и зец“ (Езоп),
трећи разред

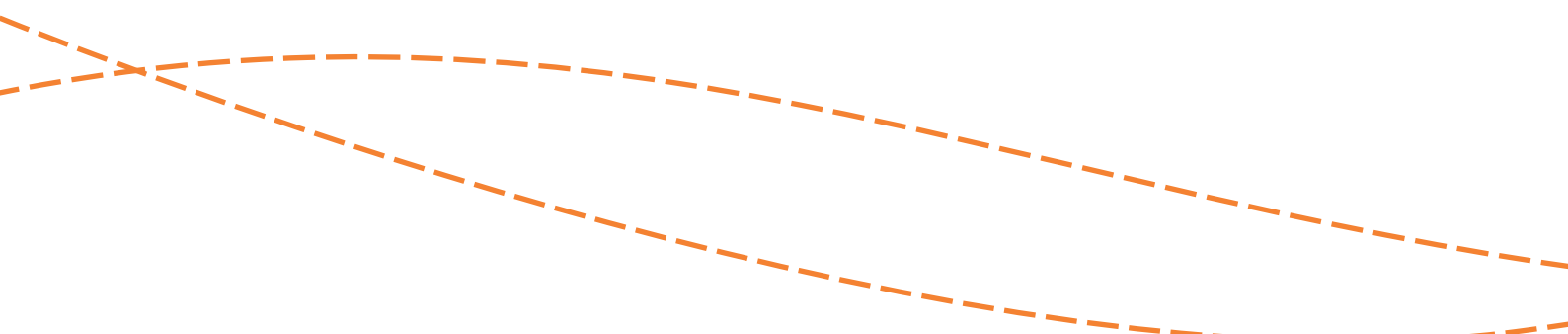
Обрада наставне јединице за коју је, осим образовних, једнако важан и васпитни циљ – поштовање других људи, толеранција и превенција предрасуда. На самом часу, сменом одговарајућих облика и метода рада, тежило се да ученици развију логичко размишљање и да усвоје моралне појмове.

Резултати
(шта је постигнуто и на који начин су евалуирани)

Ученици су у групном облику рада, користећи принцип сарадње, помоћу усмеравајућих питања, навођени на кључне појмове који су на часу обрађени и у образовном и у васпитном смислу. Ученици су охрабривани да дају своје тумачење, да чују туђе мишљење, да вреднују другачији поглед на питање, али и да јасно излажу своје мишљење.

Најважнији фактори који су допринели успешној реализацији

Час је припремљен са ученицима са којима се већ претходно радило на развијању логичког мишљења на редовним и огледним часовима. Мотивација ученика и наставника и међусобна сарадња допринеле су успешној реализацији часа.

Српски језик: Говорна култура

Пољопривредно-хемијска школа „Ђорђе Радић“, Краљево

Компетенције: Вештине слушања и опажања; вештине за сарадњу; одговорност; грађански дух; отвореност према другим културама као и другим уверењима, погледима на свет и праксама

Међупредметне компетенције	Комуникација, сарадња, одговорно учешће у демократском друштву
Облик наставног рада	Фронтални, индивидуални, рад у групи
Наставне методе	Монолошка, дијалoшка, рад на тексту, демонстративна
Наставна средства, медији	Радни материјали, презентација (пројектор и лаптоп)
Временски план часа	Двочас (деталји о временском плану оба часа дати су у рубрици Ток часа)
Корелација	Грађанско васпитање, филозофија, верска настава
Литература за наставнике	<i>Методика креативне наставе српског језика и књижевности, Симеон Маринковић</i>

1. група: ЛЕКТУРА

Решавање проблема јавног говора почиње од норме. Норму савременог српског књижевног језика чини скуп правила којима је прописана правилност: изговора (ортоепска норма), писања (ортографска норма), облика речи (морфолошка норма), значења речи (лексичка норма) и структуре реченичних конструкција (синтаксичка норма).

Задатак: Урадите лектуру текста поштујући све норме стандардног српског језика.

Радни материјал: одломак из романа *Све је у реду* Јасминке Петровић, који је написан као исповест ромске девојчице. Текст је у књижевно-уметничке сврхе, са циљем боље карактеризације јунака, писан без употребе великог слова и интерпункције.

2. група: НАЈАВА НАСТУПА И ИНТЕРВЈУ

Задатак: Замислите да треба да организујете промоцију књиге *Све је у реду* Јасминке Петровић. На промоцији ће учествовати: водитељ програма, писац књиге, књижевни критичар и два глумца која ће читати одломке (љубавна прича Адмира и Јелене). Направите поделу улога у оквиру групе и осмислите најаву, питања и одговоре свих учесника.

Радни материјал: књига *Све је у реду*, изводи из интервјуа

3. група: ГОВОР (ЗДРАВИЦА)

Задатак: Замислите да на венчању ваших пријатеља Адмира и Јелене треба да одржите говор, односно здравицу. Напишите је заједнички, трудећи се да буде духовита, надахнута и да шаље поруку да љубав превазилази све разлике и побеђује мржњу. Нека један од вас усмено изговори здравицу на следећем часу. Здравница се изговара стојећи, са чашом у руци, без гледања у белешке.

Радни материјал: књига *Све је у реду* (копија одломака који прате ликове да би се боље упознали са детаљима њихове љубавне приче); упутство са елементима које здравица треба да садржи.

4. група: ДЕБАТА КАРЛ ПОПЕР

Овај формат дебате бави се релевантним, често контроверзним темама и ставља нагласак на развијање критичког мишљења и толеранције за различите тачке гледишта. Тимови су трочлани – тим А (афирмативни, задужен за дефинисање и интерпретирање тезе која је унапред дата) и тим Н (негацијски, износи аргументе против афирмативне позиције). Дебата се састоји из десет делова – шест говора и четири унакрсна испитивања према одређеном редоследу, који је дат у детаљном упутству.

УВОДНИ ДЕО ЧАСА

У уводном делу упознати ученике са тим да ће наредна два часа посветити говорној култури. Разговор о томе шта је култура говора и какав је њен значај.

Култура говора представља степен усавршености индивидуалног говора и сопствене писмености. Култура говора је језичка дисциплина која изучава правилну употребу језика, односно усмени и писмени говор, успело објашњење онога о чему се говори, складност са говорном ситуацијом и културу слушања. Она обухвата:

- лингвистичку културу,
- културу друштвеног понашања и
- културу мишљења.

Говорна култура се унапређује целог живота и потребна нам је од свакодневне говорне комуникације до најсложенијих говорних облика. Зашто је важно да је унапређујемо? Зато што доприноси неговању културе дијалога, уважавању и неговању различитости и поштовању основних норми комуникације, појачава нашу способност да изражавамо своје ставове, мишљења, осећања, вредности и идентитете на позитиван, конструктиван и аргументован начин како бисмо остварили своје циљеве и проширили разумевање света, других људи и заједница. Колика је снага речи, најбоље показује историја човечанства. Речима су покретани ратови, речима су ширени слобода и правда, али и нетрпељивост и мржња.

Грчка античка цивилизација почивала је на усменом изражавању, а један од најважнијих циљева образовања било је овладавање реториком. Још у античко доба, Грци су поклањали велику пажњу развоју теорије о говорништву, постављајући правила којима се реторика дефинише као вештина лепог говора. Аристотел је сматрао реторику теоријом, знањем, а беседништво – праксом. Вештина, уметност и врлина говора морале су бити засноване најпре на принципима честитости и поштења, а онда на принципима мудрости и лепоте. Квинтилијан у свом делу *Образовање говорника* каже: „Ако је говор највећи дар којим су нас обдарили вишњи богови, зар онда има ишта вредније да се оплемењује и усавршава од тог дара.“ На овом и следећем часу по групама ће бити урађено неколико креативних вежби јавног говорења, као што су говор, дебата, интервју. Сви облици говорне културе биће посвећени једној важној теми – отворености према различитостима. Пре тога биће истакнута својства доброг говора (правилност, јасноћа, језгровотост, течност, сврсисходност) и друге важне одлике усменог говора (став, држање тела; гестикулација и мимика; ритам, мелодија, темпо говора; артикулација гласова и акцентуација; „говорни рељеф“).

Задатак: Договорите се о којој теми ћете дискутовати (предлог: „Мигрантима треба оставити отворене границе“) и ко ће бити у којем тиму. Припремите што више информација да бисте бранили ту тезу (афирмацијски тим) и аргументе за оспоравање те теме (негацијски тим).

Радни материјал: Упуство за извођење дебате Карл Попер и картице са обележеним улогама: А1, А2, А3, Н1, Н2, Н3. Информације за припрему аргументације и учешћа у дебати припремају сами ученици (дозвољено је коришћење интернета на часу).

5. група: ГОВОР (БЕСЕДА)

Задатак: Напишите говор упућен вашим вршњацима на тему: „Богатство је у различитостима“. Потрудите се да говор звучи надахнуто и да носи позитивну поруку. Након што уобличите писмену форму беседе, потрудите се да увежбате њено усмено извођење уз коришћење подсетника. Говор ћете извести на следећем часу, и то тако што ће сваки члан тима говорити један део беседе.

Радни материјал: Критеријуми доброг говора (подстиче људе на нешто морално и важно, аргументован, има јасну поруку, има драмски набој, показује лепоту вербалног изражавања уз одговарајућу мимику и гестове), упутство (напишите суже: увод, разрада, закључак; пишете јасно и једноставно; проверите све информације и чињенице које износити). Брошура са објашњењем компетенције: отвореност према различитостима.

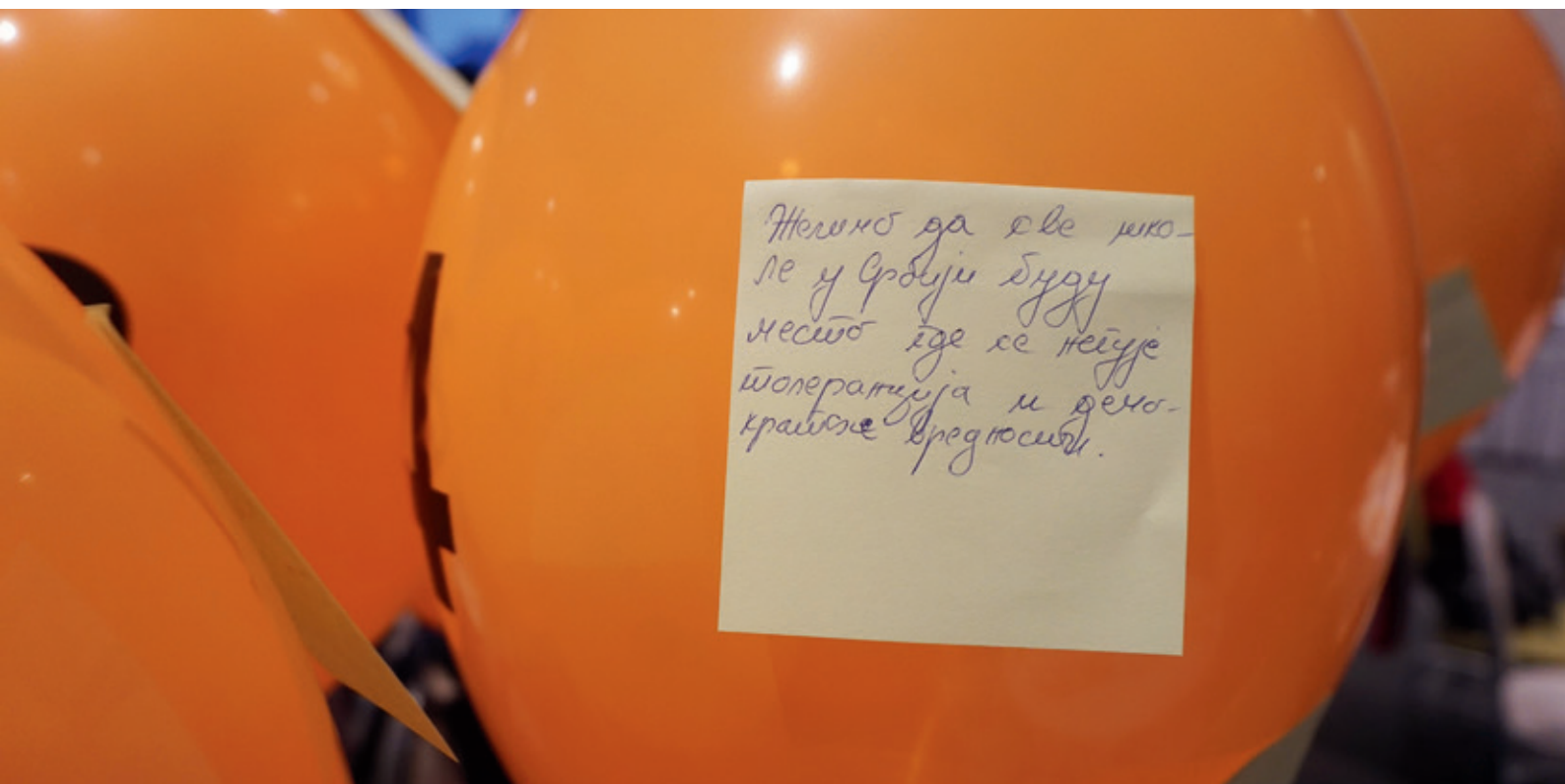
Након поделе задатака са упутствима и радним материјалом, ученици почињу да припремају своја задужења и раде до краја часа. Ученике наставник подстиче да буду креативни, слободни, да говоре засновано на чињеницама и да сви активно учествују.

ГЛАВНИ ДЕО ЧАСА

Излагање о теми: реторика; разговор, говор; однос између говорника и аудиторија и вежбе јавног говорења пред аудиторијем. Обрадићемо је тако што ћемо јавно говорити о отворености према различитим културама, националностима, убеђењима и веровањима. Ученици ће се поделити у тимове од пет-шест ученика (тимови се бирају по жељи ученика) и све групе добијају задатке и радне материјале. Сваки тим ће имати 5 до 10 минута за извођење на следећем часу (зависно од задатка). Обраћање формираним тимовима и објашњење задатака и начина на који ће радити.

ЗАВРШНИ ДЕО ЧАСА

Ученике наставник охрабрује да вежбају извођење својих задатака и да своје задатке допуне код куће коришћењем додатне литературе, информација и података, уколико је потребно. Добијају упутства да на почетку следећег часа седну у своје тимове и понесу сав материјал који је потребан за извођење вежби.

Грађанско васпитање: Од родних стереотипа до дискриминације

Пољопривредно-хемијска школа „Ђорђе Радић“, Краљево

Компетенције: Вештине слушања и опажања; вештине за сарадњу; одговорност; грађански дух; отвореност према другим културама као и другим уверењима, погледима на свет и праксама

Циљ часа је било упознавање ученица и ученика са појмовима родне улоге, родна дискриминација, родни стереотипи и предрасуде.

Напомена: час се може реализовати у програму одељењске заједнице, Ученичког парламента, вршњачке едукације.

Задаци наставе

1. ОБРАЗОВНИ – ученици ће након одржаног часа и самосталног учења бити способни да: препознају родне стереотипе и предрасуде у свом окружењу, да разумеју начин функционисања предрасуда и стереотипа, да разумеју њихово значење за формирање ставова околине и начине реаговања.

2. ВАСПИТНИ – код ученика развијамо: свест о постојању предрасуда и стереотипа и њиховог утицаја на формирање ставова и начина поступања, свест о постојању стереотипије у родним улогама и потребу за њиховим превазилажењем, свест о важности превазилажења предрасуда и стереотипа.

3. ФУНКЦИОНАЛНИ – ученици ће стећи вештине: критичког мишљења и аргументације ставова.

Опште међупредметне компетенције

Осмишљеним активностима подстиче се развој општих компетенција ученика: одговорно учешће у демократском друштву – активно учествује у животу заједнице тако што поштује друге учеснике као једнако вредне, аутономне особе и тако што се супротставља различитим формама насиља и дискриминације; афирмише дух толеранције, равноправности и дијалога.

Корелација са предметима

Могућа је корелација са свим програмима васпитног карактера који се реализују у школи у складу са Школским програмом и са наставним програмима српског језика, социологије, Устава и права грађана у средњој школи.

Инструкција наставника/це

Прочитајте текст и одговорите на постављена питања. Свака група има различиту ситуацију. Предвиђено време за рад је 10 минута.

Представник/ца групе ће изложити запажања и одговоре на питања.

Примери ситуација

ПРИМЕР 1. Ана је ученица осмог разреда основне школе. Одличан успех постиже из свих предмета, али највише воли математику, физику и информатику. Жели да упише гимназију, природно-математички смер, али родитељи се са тим не слажу. Сматрају да је боље да упише средњу стручну школу. Саветују је да упише медицинску школу, смер медицински техничар. Мисле да је то паметније јер постоји могућност да се Ана заљуби, уда и добије дете, а после средње стручне школе може да се запосли. После завршене гимназије Ана ће морати да студира, а ако се уда и роди дете, неће имати времена да се посвети школовању. Ана невољно прихвата савет родитеља.

Питања за групу

1. Продискутујте на нивоу групе о размишљањима родитеља и њиховом предлогу за избор школе.
2. Шта је очекивано, обичајно понашање? Продискутујте!
3. Шта су родне улоге?
4. Ко намеће родне улоге? Објасни!
5. Наведите примере родних улога из свог окужења.

Планирано време за реализацију око 5 минута.

ПРИМЕР 2. Мирјана је ученица трећег разреда средње школе. Трудна је, жели да се уда. Родитељи одобравају њену одлуку. Одељењски старешина и педагог школе објашњавају Мирјани да треба да настави школовање и да је то могуће. Закон јој дозвољава да заврши школовање као редован ученик. Она то одбија. Не жели да настави школовање ни као ванредан ученик. Каже да ће наставити школовање кад беба порасте. Будући супруг подржава њену одлуку. Родитељи су сагласни с њиховом одлуком.

Питања за групу

1. Продискутујте на нивоу групе о Мирјаниној одлуци да прекине школовање.
2. Шта је очекивано, обичајно понашање? Продискутујте!
3. Шта су родне улоге?
4. Ко намеће родне улоге? Објасните!

ПРИМЕР 3. Милан и Весна су близанци. Обоје су добри ученици. Живе на селу. Родитељи много раде да би издржавали породицу. Након завршене средње школе, због тешке материјалне ситуације, могу да пошаљу једно дете на студије. Одлучују да то буде Милан.

Образовни профил:⁹ за гимназије и све образовне профиле, први разред

Наставна тема: Ја, ми и други

Наставна јединица: Од родних стереотипа до дискриминације

Тип часа: Обрада

Методе рада: Дискусија, рад на тексту

Место извођења: Учионица

Потребан материјал: Текстови прича

УВОДНИ ДЕО ЧАСА

Планирано време за реализацију је око 5 минута.

У уводном делу подсећамо се претходног часа на којем смо говорили о припадности групи, значењу припадности одређеној групи, могућности прихватања/неприхватања члана неке групе само због њене/његове припадности, а не због индивидуалних карактеристика/особина те особе.

Наставник започиње дискусију питањима:

Шта мислите, због чега је тако?

Да ли особу можемо да проценимо само на основу информације да припада одређеној групи (на пример, групи панкера, групи љубитеља одређене врсте музике...).

ГЛАВНИ ДЕО ЧАСА

Планирано време за реализацију је око 30 минута

Наставник/ца дели ученике у четири групе. Свака група добија различити текст са описом ситуације.

ЗАВРШНИ ДЕО ЧАСА

Планирано време за реализацију је 5 минута

Наставник/ца даје домаћи задатак ученицима да истраже начине реаговања и заштите од дискриминације (да истраже и презентују правила, норме, институционалне механизме заштите):

- како се дискриминација третира у школи (забрана, чл. 110 Закона о основама система и образовања), шта су васпитно-дисциплинске мере;
- да ли постоји и каква је законска заштита грађанки и грађана од дискриминације, шта је њен садржај (Закон о забрани дискриминације, Закон о равноправности полова);
- да ли постоји и каква је институционална заштита од дискриминације (повереник за заштиту равноправности);
- да ли постоји и каква је веза између дискриминације и насиља.

Ученици/е решавају задатак индивидуално, а наставник/ца може да их подели у четири групе, према врсти задатка.

⁹ За средње школе.

Питања за групу

1. Продискутујте на нивоу групе о разлозима родитељске одлуке да на студије пошаљу мушко дете.
2. Шта је очекивано, обичајно понашање? Продискутујте!
3. Шта су родне улоге?
4. Ко намеће родне улоге? Објасните!
5. Наведите примере родних улога из свог окружења.

ПРИМЕР 4. У вртићу један дечак, Лука, воли да се игра луткама. Често проводи време у кутку са луткама. Васпитачица га подстиче и покушава да га заинтересује за игру камионима и коцкама. Објашњава му да то није игра за дечаке. Остала деца из групе не примећују ништа необично у томе што Лука воли да се игра луткама.

За дискриминацију се каже да је предрасуда у акцији. Због чега? У наведеном примеру, где уочавате дискриминацију? У конативној компоненти предрасуде врши се дискриминација.

Наставник упознаје ученике са појмом родна дискриминација.

Пита ученике да наведу примере родне дискриминације.

- На пример, приликом конкурисања за посао (питања за жену на иницијалним разговорима о породичном стаусу, планирању породице...).
- Питање власништва над имовином (жене су у малом проценту власници некретнина).

Стереотипи се тешко превазилазе. То је дуготрајан и тежак процес. Ипак, промене се дешавају. То можемо видети на примеру уписа девојака у војне школе и академије.

Пре тридесет година било је незамисливо и девојкама је било забрањено да уписују војне школе. Прошле школске године, за упис у војну гимназију конкурисало је више девојака него младића.

ЛИТЕРАТУРА:

Приручник за превенцију родно заснованог насиља, Министарство просвете, науке и технолошког развоја, 2015.

Приручник за Грађанско васпитање за први разред средње школе, Министарство просвете, науке и технолошког развоја, 2002.

Питања за групу

1. Продискутујте на нивоу групе о понашању васпитачице и њеној жељи да преусмери Лукину игру на кутак са коцкама и камионима.
2. Шта је очекивано, обичајно понашање? Продискутујте!
3. Шта су родне улоге?
4. Ко намеће родне улоге? Објасните!
5. Наведите примере родних улога из свог окужења.

Излагање рада група

Дискусија на нивоу велике групе о родним улогама.

Наставник/ца држи кратко предавање о стереотипним родним улогама, очекивањима средине у складу са наметнутим родним улогама (предлог у напомени).

НАПОМЕНА:

Садржај наставничког излагања

Традиционалне стереотипне родне улоге постављају ограничења и за мушкарце и за жене. На примеру из вртића видимо како васпитачица не дозвољава дечаку да се игра луткама јер сматра да то није „мушка“ игра и гура га у његову родну кутију, односно врши притисак да се игра коцкама. При томе, осталој деци није необична што се дечак игра луткама.

Младић који се облачи по последњој моди извргнут је исмевању околине јер је лепо облачење резервисано за девојке или жене. Средина нам намеће норму понашања у односу на родну улогу која нам је дата. Ако је потребно, наставник објашњава разлику између пола и рода.

Стереотипи су шематска и ригидна перцепција особина појединих чланова групе које се уопштавају и преносе на читаву групу.

У традиционалном патријархалном друштву стереотипне родне улоге су јасно дефинисане и свака различитост може да наиђе на осуду.

На пример, жене возачи аутобуса и таксија често изазивају негативне емоције.

Стереотипи стварају предрасуде.

Предрасуде су најчешће негативно конотиране и имају јак емотивни набој.

Предрасуда има три компоненте:

- когнитивну, мислећу, шта мислим о томе;
- емотивну, како се осећам према томе;
- конативну, вољну, делатну, шта радим поводом тога.

ПРИМЕР

Когнитивна компонента: Овај младић се лепо облачи, као да је изашао из модног часописа. Посвећује превише пажње облачењу.

Емотивна компонента: Мени се то не допада. Делује феминизирано.

Конативна компонента: Не желим да се дружим с њим. Наговорићу и друге да се не друже с њим. Омаловажаваћу га, то је и заслужио.

Енглески језик: *Personality*

Средња школа „Милоје Васић“, Велико Градиште

Компетенције: Отвореност према другим културама, као и другим уверењима, погледима на свет и праксама; грађански дух; вештине за решавање сукоба

Циљеви часа су били да се обнове придеви којима се описује личност, да се вежба употреба придева који су нејасни ученицима, да се ученици упознају са појмом толеранција нејасноће, да се процени ниво толеранције нејасноће код ученика.

Исходи: ученик користи придеве којима се описује личност; ученик разуме и користи појам нејасноће; ученик процењује ниво толеранције нејасноће.

Напомена: на часу ће се, осим предметних (усмено и писмено изражавање, медијација, социокултурна компетенција) и међупредметних компетенција (комуникација, сарадња, одговорно учешће у демократском друштву, сарадња), развијати и демократска компетенција толеранција нејасноће.

Ученик процењује ниво толеранције нејасноће.

Уводни део часа

Навести ученике да се наведу неке од придева за опис личности које смо помињали на претходном часу. Дати им инструкцију да отворе уџбеник на стр. 44 и одаберу један придев који би могао да опише како се тренутно осећају. Неколико ученика усмено одговара на постављено питање.

What adjectives did we talk about yesterday? Can you list some? Now, please open your books on p44 and choose 1 adjective which best describes how you are feeling today.

Утврђивање

Упутити ученике да класификују придеве у три категорије:

- 1) Потпуно разумем шта придев значи.
- 2) Уопште не разумем шта придев значи.
- 3) Нисам сигуран шта придев значи.

Нацртати на табли скупове према истим категоријама. Одредити временско ограничење од 3 минута.

Look at all the adjectives and classify them into these three categories: I absolutely understand the meaning. I don't understand the meaning. I am not sure about the meaning. (3 мин.)

НАСТАВНА ТЕМА:

Extraordinary Behaviour

РАЗРЕД: 4

НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:

Personality

ТИП ЧАСА:

Утврђивање

НАСТАВНЕ МЕТОДЕ:

Дијалошка

ОБЛИК РАДА:

Индивидуални, групни рад, фронтални

НАСТАВНА СРЕДСТВА:

ЦД плејер

ЛИТЕРАТУРА:

Gateway B2, уџбеник и радна свеска

КОРЕЛАЦИЈА:

Српски језик, психологија, грађанско васпитање

Замолити неколико ученика да усмено наведу придеве у чије значење нису сигурни. Записати их у одговарајући круг.

Can you tell me if there are examples of adjectives whose meaning you are not sure about? (2 мин.)

Поделити папириће и дати упутство ученицима да изаберу један придев у чије значење нису сигурни и да га напишу на папирићу.

Дати упутство за рад у групи.

У групама ученици упоређују придеве које су одабрали. Могу да одаберу само један који ће написати на новом папиру. Представник групе лепи папирић у круг. Формирати групе према боји папирића (5 група).

On the paper write only one adjective from this category I am not sure about the meaning.

Find students with the same colour of paper and form a group.

In your groups discuss and choose one adjective which is not clear in meaning

for all of you. The representative of your group should paste it on the board. (5 мин.)

Дати упутство за рад у групи. „Ваш задатак је да опишете пет особа које поседују следеће карактеристике, али притом не смете користити наведене придеве. Требало би да описи дају одговоре на следећа питања: „Шта та особа ради/не ради; шта воли/не воли и сл.“ Одредити временско ограничење. Пратити рад група и пружати додатна објашњења.

Your task is to describe 5 people with these characteristics without using these adjectives. Write about what this person does/doesn't do, what this person likes/doesn't like etc. (10 мин.)

Представник групе чита опис. Остале групе погађају. (3 мин.)

Питати ученике да ли се нешто променило. Да ли би променили категорију придева или не?

Has anything changed? Do you understand some adjectives better?

Would you put them into different category? (2 мин.)

Представљање

Објаснити ученицима појам толеранције нејасноће и присутности ове појаве у учењу страног језика.

Ambiguity – the fact of something having more than one possible meaning and therefore possibly causing confusion; a situation or statement that is unclear because it can be understood in more than one way. (5 мин.)

Поделити им упитнике за процену толеранције нејасноће. Одредити временско ограничење од 5 минута за попуњавање упитника. Објаснити им кључ за процену толеранције. (10 мин.)

Завршни део часа

Домаћи задатак: Радна свеска стр. 28, вежбања 3, 4.

Евалуација: Ученици на стикерима које лепе на таблу цртају емотикон који представља како се осећају после часа.

Пројектна настава и истраживачки рад

Основна школа „Здравко Гложански“, Бечеј

Компетенција: Вештине аналитичког и критичког размишљања

Циљеви пројекта су били достизање исхода и савладавање садржаја наставне теме „Прикупљање и графичко приказивање података“, предвиђене за 5. разред основне школе, коришћењем теме из свакодневног живота која је занимљива ученицима и која описује њихове међуљудске односе. Кроз пројекат се усвајају математичка знања из: начина прикупљања података, њихове рачунске обраде, њиховог табеларног и дијаграмског представљања. Међупредметно повезивање (упознавање ученика са темом родне равноправности кроз историју, књижевност, ликовну и музичку културу), васпитни утицај (неговање и развијање демократске културе и сарадничке атмосфере), развијање радних и естетских навика (прецизно и креативно представљање података) и описмењавање за употребу дигиталних технологија (прављење презентације). Неговање вршњачке сарадње и партиципације ученика у раду школе.

Операционализовани исходи

Ученици ће бити у стању да:

- самостално прикупљају податке;
- рашчлане битно од небитног;
- преброје и групишу прикупљене податке (самостално или уз помоћ вршњака, по потреби користећи калкулатор или расположиви софтвер);
- добијене резултате прикажу у табеларном и графичком облику (кружним дијаграмом и хистограмом, користећи расположиву технологију);
- тумаче квалитативне и квантитативне податке и резултате статистичког истраживања.

Продукти пројекта

На крају пројекта биће направљене посебне презентације за свако одељење и заједничка презентација за 5. разред, које ће садржати табеларне и графичке приказе резултата добијених у истраживању, поруке које дају добра упутства како се треба опходити према навикама које су биле предмет анкетирања (постојеће предрасуде и стереотипи међу дечама и девојчицама) и могуће кораке које би требало предузети да би се постигао виши степен родне равноправности.

ТЕМА:

Равноправност дечака и девојчица у 5. разреду – Предрасуде и стереотипи

ДУЖИНА ТРАЈАЊА ПРОЈЕКТА:

3 наставне недеље

НАЧИН ПРЕЗЕНТАЦИЈЕ ПРОЈЕКТА:

Ученицима из свог одељења на часу одељењског старешине; на нивоу разреда; на родитељским састанцима; на састанку вршњачког тима; на састанку свих одељенских већа 5. разреда.

НАЧИН УКЉУЧИВАЊА ОКРУЖЕЊА У ПРОЈЕКАТ:

Одлазак са ученицима у музеј на поставку на тему родне равноправности; посета библиотеци ради истраживања те теме; позоришна представа или биоскопска пројекција филма на дату тему.

Дефинисани су потребни људски и материјални ресурси.

ПЛАНИРАНИ НАЧИН ВРЕДНОВАЊА ПРОЈЕКТА:

Помоћу упитника од десет тврдњи на тростепеној скали у вези са степеном активног ангажовања у самом пројекту и у вези са осећањима у току рада.

Реализација пројекта

1. НАСТАВНА НЕДЕЉА: На часовима матерњег језика и књижевности, историје, грађанског васпитања и часовима одељењског старешине ученици се у оквиру сродних наставних јединица упознају и баве појмом родне равноправности, информишу, истражују и дебатују о родним предрасудама и стереотипима. На крају наставне недеље у сарадњи са одељењским старешинама и стручном службом, ученици предлажу и бирају питања (исказе) и формирају коначну верзију упитника. Упитник се уз помоћ наставника језика друштвене средине преводи на српски/мађарски језик. Затим се умножава у потребном броју и доставља одељењима.

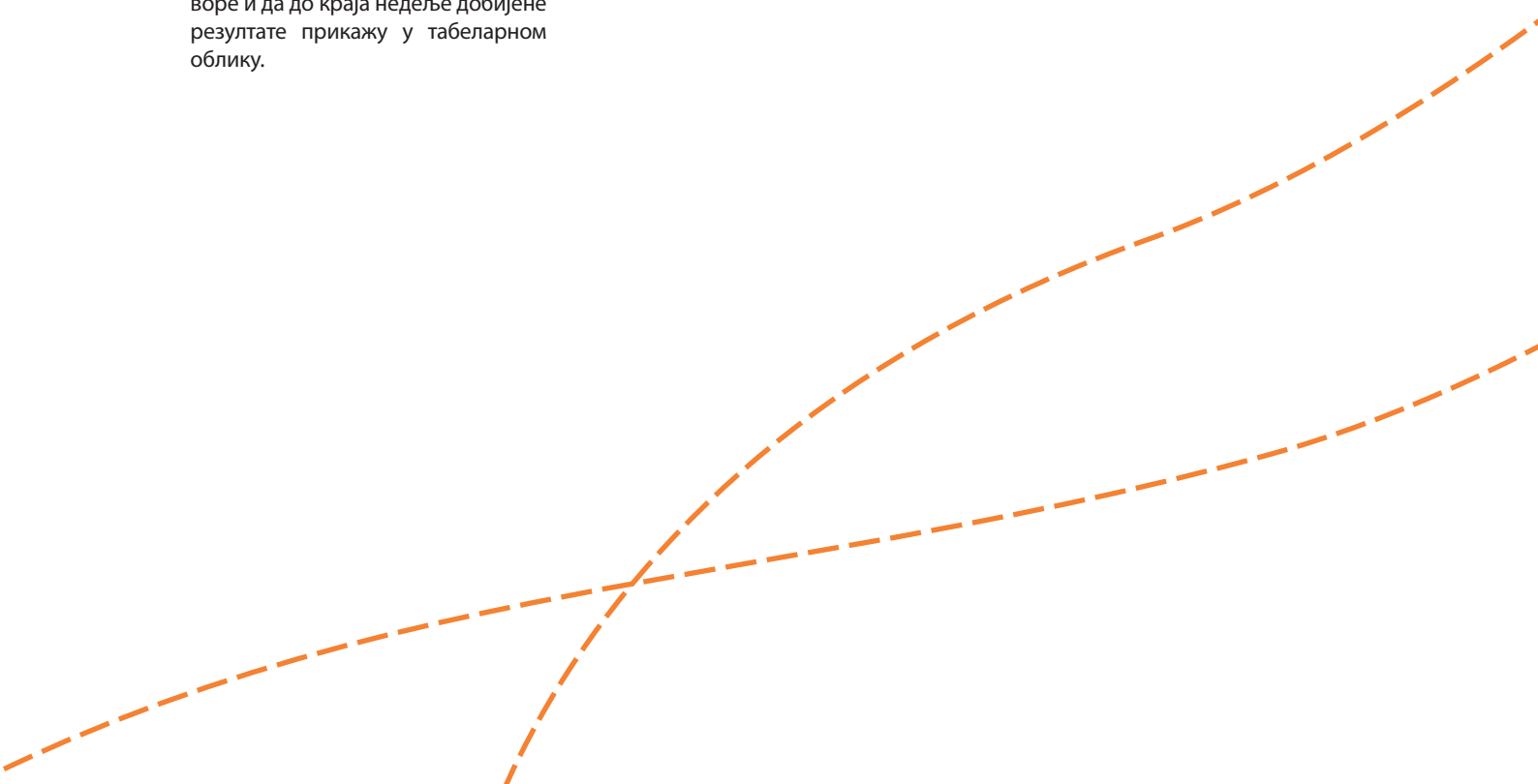
2. НАСТАВНА НЕДЕЉА: На првом часу математике ученике из одељења треба поделити у хетерогене групе (по четири-пет ученика). У свакој групи треба да буду ученици са различитим способностима, они који имају склоност ка рачунању, истраживању, разговарању, раду на рачунару, јавном излагању. Након поделе на групе, свакој групи треба дати анкетне листиће и јасно упутство за спровођење анкетања. Треба јасно одредити рок (на пример, два дана) да се обави анкетање. Након анкетања, ученици треба да преброје добијене одговоре и да до краја недеље добијене резултате прикажу у табеларном облику.

3. НАСТАВНА НЕДЕЉА: Прва половина недеље треба да буде посвећена графичкој обради прикупљених података. Ученичке групе у сарадњи са наставником информатике треба да у задатом графичком облику (различите врсте дијаграма) прикажу добијене резултате и да појединачне групне радове споје у заједничку презентацију која сликовито приказује међуљудске односе дечака и девојчица у одељењу. На основу израђене презентације ученици са одељењским старешиним разматрају чињенично стање и предлажу могуће даље кораке. На крају недеље организују се предвиђени састанци на којима представници ученичких група презентују резултате истраживања.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ: Спровођењем овог пројекта остварују се сви прописани исходи предвиђени програмом наставе математике у 5. разреду основне школе из области прикупљања, обраде и графичког приказивања података. На крају пројекта ученици добијају домаћи задатак да на нивоу своје уже породице, на основу стечених знања и искустава из пројекта, спроведу „мини-истраживање“ на тему родне равноправности у породици.

АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА: предлажу и бирају питања (исказе) за анкету; врше анкетање на нивоу свог одељења; прикупљају бројчане податке на нивоу свог одељења и обједињују прикупљене податке за 5. разред; прикупљене податке приказују табеларно; резултате истраживања приказују дијаграмима у облику дигиталне презентације; истражују и изводе закључке; презентују резултате истраживања.

АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА: упознају ученике са фазама статистичког истраживања; координирају формирање ученичких група и поделу посебних задужења; прате рад ученика и помажу у раду; дискутују са ученицима и дају додатна објашњења; подсећају ученике на наредне кораке у истраживању; заједно са ученицима изводе закључке.

Немачки језик: *Männer-und Frauenberufe* (родна равноправност)

Основна школа „Здравко Гложански“, Бечеј

Компетенција: Вредновање људског достојанства и људских права

Циљеви часа су били да ученици примене и прошире вокабулар који се односи на занимања и да развијају свест о родној равноправности у области рада.

Исходи

Ученици ће умети да: повежу занимања са послом који се у оквиру тог занимања обавља, као и са местом где се посао обавља; на основу фотографије дају усмене и писмене претпоставке о занимању; опишу шта се у оквиру једног занимања ради и где се ти послови обављају; именују мушки и женски назив занимања; ис-кажу своје мишљење и допадање/недопадање; ученици се суочавају са предрасудама које постоје у друштву у односу на родну равноправност при одабиру занимања.

Уводни део часа (5 мин.)

Ученици из кутије извлаче илустрације са занимањима и формирају шест група. Погађају тему часа.

Централни део часа (око 30 мин.)

Циљ првог дела (10 мин.) јесте обнављање и проширивање вокабулара. Ученици повезују занимања са његовим описом – дванаест занимања. Решења се проверавају усмено, ученици читају. Наставник поставља питања: *Was macht der Lehrer?...* Након тога наставник пушта презентацију (5 мин.), показује слику лица младића и пита: *Wo arbeitet er? Was macht er in seinem Beruf? Was ist er von Beruf? Wie findet er seinen Beruf?* (Где он ради? Шта је по занимању? Шта ради на свом радном месту? Како му се допада то занимање?). - Ученици у пленуму дају претпоставке, затим наставник показује

НАСТАВНА ТЕМА:

Zukunftspläne; наставна јединица: *Männer- und Frauenberufe*

ЕВАЛУАЦИЈА:

Ученици на мети задовољства процењују час.

ОБРАЗОВНИ ЗАДАЦИ:

Лексички: развијање вештине усменог и писменог изражавања – употреба речи и реченичних структура у вези са темом занимања; граматички: употреба узрочних реченица, разликовање мушког и женског рода, употреба глагола *finden* за исказивање мишљења.

ВАСПИТНИ ЗАДАЦИ:

Подстицање интересовања ученика за упознавање различитих занимања; ученици стичу свест о родној равноправности у области рада и занимања и сазнају нешто ново о пословима који се обављају у оквиру разних занимања; ученици се подстичу на размишљање о свом жељеном занимању.

ФУНКЦИОНАЛНИ ЗАДАЦИ:

Оспособљавање ученика да разумеју описе занимања и да пишу о њима, да дају претпоставке, исказују мишљење.

целу слику на којој се види да је младић васпитач. *Er ist Kindergärtner* – и поставља питање: *Ist das ein typischer Männerberuf?* (Да ли је то типично мушко занимање?) Наставник чита текст са презентације који даје одговор на претходно постављена питања. Следећа активност је писање краћег текста на основу слике. Наставник приказује са презентације фотографије три особе на којима се види само њихово лице. Свака група извлачи по једну особу, тако да за сваку особу текст пишу по две групе. Текст треба да садржи одговоре на питања: *Was ist er/sie von Beruf? Wo arbeitet er/sie? Was macht er/sie auf der Arbeit? Wie findet er/sie diesen Beruf?* (Шта је он/она по занимању? Где ради?

Шта ради на свом послу? Како му/јој се допада то занимање?). Након тога представници група читају текстове. Наставник затим показује целу слику особе на радном месту и упоређује да ли је неко погодио занимање. За последњу особу, која је женски аутомеханичар, поставља питање: *Ist das ein typischer Frauenberuf? Kann eine Frau eine gute Automechanikerin sein?* (Да ли је то типично женско занимање? Да ли жена може да буде добар аутомеханичар?). - *Viele Menschen haben Vorurteile* – приказује последњи слајд презентације: *Vorurteile* – предрасуде?

Наставник затим презентује спот о стереотипима у области рада и о

предрасудама према женама у свету занимања и преводи придеве који се јављају у споту: *führungstark* (добар вођа) – *herumkommandieren* (наређује); *überzeugend* (убедљив) – *fordernd* (захтевна); *engagiert* (посвећен) – *selbstüchtig* (себична); *gepflegt* (негован) – *eitel* (сујетна); *geschmeidig* (гибак, са стилем) – *angeberisch* (фолиранткиња); *Lass dich nicht von Vorurteilen aufhalten!* (Не дозволи да те спутавају предрасуде!).-

Завршни део часа (8 мин.)

Наставник сваком ученику дели анкету коју попуњава анонимно. У анкети су наведена разна занимања, а ученици треба да обележе да ли сматрају да је то типично женско/мушко или родно неутрално занимање. На следећем часу ће се обрађивати анкета и доћи до резултата: пет типичних мушких и пет типичних женских занимања са највећим бројем гласова.

Резултати

Резултат свих ових активности јесте да ученици покажу већи степен толеранције, да буду подстакнути да размишљају о теми родна равноправност. Наведени су и ученици и наставници, а и родитељи на критичко-аналитичко размишљање о темама које се фокусирају на стереотипне и на атипичне улоге које се свакодневно додељују ученицима наспрам родне припадности. Свеобухватан акциони план и континуиран рад на тој теми неминовно доводе до преиспитивања ставова.

Најважнији фактор који је допринео успешној реализацији

Свеобухватан план рада за тему родне равноправности, заинтересованост наставника и ученика за ту тему (о којој почиње да се дискутује и ван учионице), занимљив концепт часова које је одржао велики број наставника.

Српски језик: „Цигани“, А. С. Пушкин

Земунска гимназија, Земун, Београд

Компетенција: Вештине за решавање сукоба

Циљеви активности су били отклањање предрасуда према етничкој заједници и осветљавање погубности стереотипних представа о једној заједници; развијање позитивног односа према демократским начелима једнакости, правде и поштења; развијање вештина за решавање сукоба путем конкретних самосталних ученичких решења заснованих на разумевању природе фрустрација; развијање критичке свести усмерене ка актуелизацији тема; развијање културе дијалога и дебатованја.

Резултати (шта је постигнуто и на који начин су евалуирани)

Евалуација часа је урађена путем емотикона нацртаних на табли. Закључак је да су ученици жељни оваквог облика рада, радионичарског рада и интеракције, тимског рада, актуелизација савремених тема у класичној књижевности.

Најважнији фактори успешне реализације

- Актуелност и провокативност тема које дело поставља пред читаоца
- Примењен облик и метод рада на часовима
- Мотивисаност ученика за рад на часу

Вођена је дискусија и о променама значења јер је наслов књижевног дела данас пежоративан, али у Пушкиново време није имао ту конотацију.

НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:

А. С. Пушкин „Цигани“, други разред (два школска часа)

Примери ваннаставних активности усмерених на јачање демократских компетенција

Стуб 2. Школска култура

Организациона култура школе може бити таква да свим актерима школског система омогућава да у одређеној мери допринесу руковођењу школом. Приступ руковођењу, визија и мисија школе, систем управљања и доношења одлука у школи, партиципација ученика и општа атмосфера у школи могу бити засновани на демократским принципима, могу одсати отвореношћу и поверењем, добрим међуљудским односима. Школа у којој се ученици осећају безбедно и добродошло, где су односи између ученика и наставника и између наставника позитивни, где се сви осећају као вредни чланови школске заједнице чија се људска права поштују, може се назвати инклузивном школом. Пракса и истраживања су показали да такве школе најбоље развијају компетенције за демократску културу.

Школска култура подразумева неколико аспеката:

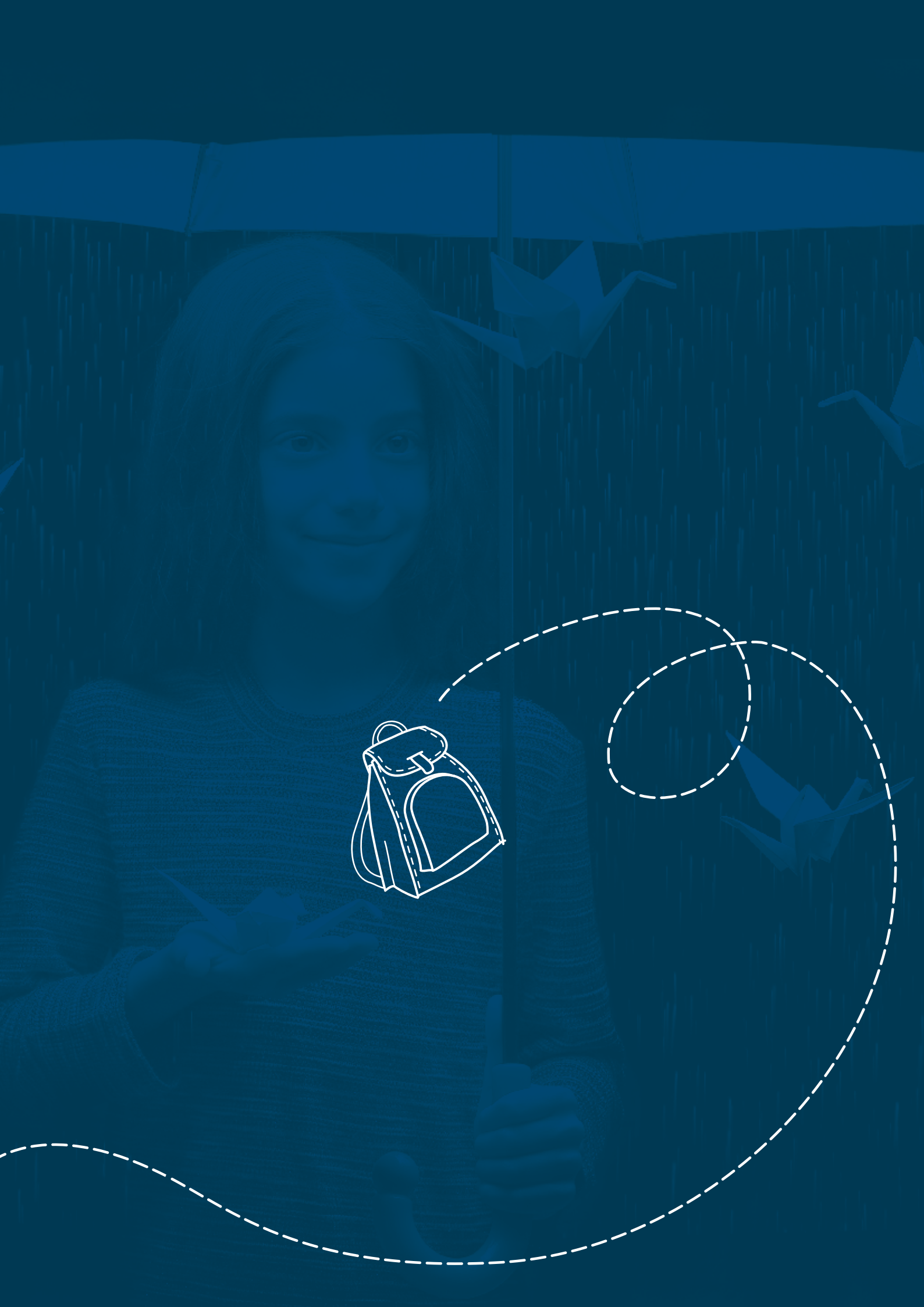
- руковођење школом – стил руковођења заснован на поштовању људских права, демократских принципа, једнакости и солидарности, партиципативног одлучивања;
- доношење одлука – инклузивне и партиципативне процедуре доношења одлука које дају моћ наставницима, ученицима и родитељима (на пример, представници у школском одбору, различити савети, фокус групе, консултације...);
- политике, правила, процедуре – планирање и ревидирање политике у складу са вредностима и принципима демократије и људских права, уз обавезно

истицање питања праведности (на пример, родна равноправност, безбедност, приступ квалитетном образовању, антидискриминација, интеркултуралност итд.);

- партиципација ученика – ученици имају прилике да изразе мишљење о питањима која их се тичу директно или индиректно и да учествују у доношењу одлука у школи и широј заједници, али на начин који је аутентичан и који осигурава одређену моћ њиховог гласа; сва ограничења и услови су видљиви.

У овом одељку дати су примери школских ваннаставних активности који су усмерени на јачање демократских компетенција и демократске школске културе.

Акција „Жива библиотека“

Основна школа „Вељко Дугошевић“, Турија

Компетенције: Вештине за сарадњу; знање и критичко разумевање себе; вредновање људског достојанства и људских права; емпатија

Циљ „Живе библиотеке“ је сузбијање дискриминације јер промовише интеркултурални дијалог, разумевање и толеранцију, смањује социјалну дистанцу и отвара визију демократског и праведног друштва у којем се разлике прихватају, уважавају и разумеју као богатство и потенцијал развоја, а не као претња и опасност.

Књиге су живи људи, пажљиво одабрани из друштвених група према којима често владају предрасуде и негативни стереотипи. Они ступају у дијалог са својим „читаоцима“ како би те предрасуде и стереотипе превазишли. „Жива библиотека“ функционише као калеидоскоп различитости који учесницима омогућава да боље разумеју и прихвате различитости и културну разноликост. Посетиоци су имали прилику да разговарају са особама од којих свака представља једну уникатну књигу, а битна карактеристика „Живе библиотеке“ јесте то што се заснива на аутентичности, што је свака књига заснована на истинитој причи. У понуди су били наслови *Бивши корисник дроге*, *Заштитник права животиња*, *Самохрана мајка* и *Слепа особа*. Сваки од посетилаца могао је да одабере једну или више књига. Читаоци, грађани и ученици основних и једне средње школе из општине Кучево имали су на располагању по тридесет минута да се упознају са судбинама својих саговорника.

” Утисци учесника

- „Веома интересантно и поучно искуство.“
- „Одлична идеја, све похвале организаторима и надам се да ће оваквих библиотека бити више.“
- „Веома поучна прича у којој видимо да људи снагом воље могу превазићи све проблеме.“

РЕЗУЛТАТ

је да је „Живу библиотеку“ посетило 86 читалаца различитог узраста и нивоа образовања и да су књиге имале 169 читања.

ИСХОД

је да посетиоци нису остали равнодушни на приче те су развили емпатију према књигама и показали разумевање и толеранцију.

ЕВАЛУАЦИЈА

је извршена на основу евалуационих упитника које су посетиоци попуњавали након читања, а били су у прилици и да запишу своје импресије у књизи утисака. Свим читаоцима је то био први сусрет са методом „Живе библиотеке“, носе позитивне утиске и препоручили би и другима да посете неку „Живу библиотеку“. Наслови су им се допали, али би волели да је избор био већи.

Група ваннаставних активности усмерена на упознавање ученика са културним добрима од општег интереса

Основна школа „Матко Вуковић“, Суботица

Компетенција: Отвореност према другим културама као и другим уверењима, погледима на свет и праксама

Радионице

КОРЕЛАЦИЈА СА ПРЕДМЕТИМА:

историја, верска настава – исламски веронаук, католички вјеронаук, православни катихизис, грађанско васпитање, ликовна култура, музичка култура, географија, час одељењског старешине

ЦИЉНА ГРУПА

Ученици из другог образовног циклуса који су показали интересовање и афинитет за проучавање материјалног и нематеријалног културног наслеђа

АКТИВНОСТИ

- Реализација радионица у одељењима са темама: Идентитети, Једнаке могућности, Исти – различити, Шта нас чини јединственима?
- Истраживачки рад у групи ученика (религије – православље, католицизам, ислам, јудаизам, националне мањине).
- Израда речника на српско-хрватском, мађарском, ромском, турском, енглеском, немачком језику са речима које бирају ученици. Речник ће бити постављен на штанду школе у Дану демократске културе.
- Прикупљање информација у разговорима са представницима локалних институција, употреба интернета, посета Градском архиву, коришћење енциклопедија, фото-апарата

и часописа, искуства старијих чланова породице.

- Обележавање Дана кравате (допринос хрватске националне мањине).
- Ученици дефинишу питања која ће поставити представницима/стручњацима локалних институција током студијске посете.

Израда плаката

КОРЕЛАЦИЈА СА ПРЕДМЕТИМА:

информатика, историја, верска настава – исламски веронаук, католички вјеронаук, православни катихизис, грађанско васпитање, енглески језик, мађарски језик, ликовна култура, музичка култура, географија, час одељенске старешине, пре или после наставе.

ЦИЉНА ГРУПА

Ученици из другог образовног циклуса који су показали интересовање и афинитет за проучавање материјалног и нематеријалног културног наслеђа

АКТИВНОСТИ

- Израда плаката, презентација ученика, реферата о прикупљеним информацијама уз менторство наставника.
- Ученици су подељени у групе на основу изабране теме, индивидуалних склоности, вештина.

- Свака тема (Фрањевачки самостан, Синагога, Српска православна црква Светог Вознесења, Мухацир џамија, споменик Јован Ненад Црни, Храм Светог Саве, Црква Светог Антуна Падованског, Самостан Светог Крижа, Синагога „Сукат Шалом“ у Београду) представљена је на више начина (плакатом са фотографијама, израдом симбола од картона/папира, кратким текстом, интервјуом, презентацијом).
- Ученици састављају текст о општим информацијама и занимљивостима о објектима које ће обићи приликом студијске посете.
- Израда елемената за квиз „Ко/шта где припада?“ за Дан демократске културе.
- Ученици су путем интернета претраживали симболе, познате личности, карактеристичне предмете, производе, храну или животиње за одређене државе света. Одштампали су их и исекли (1 cm x 1 cm).
- Израда обележивача за књиге.

Сваки обележивач, осим датума и назива догађаја, с једне стране, има поруку познатих личности, с друге стране. Поједине поруке су написане и на страном језику – мађарском, хрватском, енглеском, немачком: „Az idő az egyetlen, ami magától megy, a többi rajtunk múlik“ („Време је једино што само од себе тече, све остало зависи од нас“);

„Count your age by friends, not years.
Count your life by smiles, not tears“
(„Рођендане бројте пријатељима,
не годинама. Године бројте осме-
сима, не сузама“).

Студијска посета

ЦИЉНА ГРУПА

Ученици 8. и 7. разреда. Одлазак на студијску посету за ученике представља награду за њихов труд и рад током школске године. Избор најмање педесет ученика у складу је са већ унапред одређеним и ученицима познатим критеријумима: позитиван успех, видан напредак или побољшање у школским постигнућима, учешће у школским активностима током године, ученици из социјално угрожених породица, заступљеност ученика који похађају наставу на хрватском језику, једнак број заступљених ученика који похађају католички вјеронаук, православни катихизис,

исламски веронаук и грађанско васпитање...).

АКТИВНОСТИ

- Обилазак верских, културних објеката значајних за наше ученике и одређену средину/град (храм, црква, синагога, џамија, историјски споменик. План посете обавезно садржи верске објекте три конфесије: православне, католичке, исламске. Пракса је да, због осетљиве теме и структуралне разлике групе ученика, посетимо и друге доступне објекте/установе, а први изабран не припада ниједној националној мањини ни конфесији. Тако ученике стављамо у исти положај, те комуникацију усмеравамо на тему која је свима једнако непозната/позната. Упућени су једни на друге, лакше успостављају комуникацију

кроз унапред осмишљене активности. (Музеј афричке културе у Београду – израда модела кућа афричких племена, Музеј југословенског ратног ваздухопловства у Београду, Природњачки центар Србије у Свилајнцу, Музеј Теле Кула у Нишу, Меморијални комплекс „12. фебруар“ у Нишу).

- Излагање које су припремили на претходно одржаним радионицама (садржај се односио на занимљивости и специфичности културних знаменитости).
- Разговор са представницима културног добра/установе.
- Ученици постављају унапред дефинисана питања.

Активност се реализује већ четири године уз финансијску подршку донатора. До сада смо посетили знаменитости Београда, Свилајнца, Ниша и Суботице.

Радионица „Indian paper Art“

Основна школа „Братство“, Нови Пазар

Компетенција: Отвореност према другим културама као и другим уверењима,
погледима на свет и праксама

Индијац Кришма Раи показао је ученицима од 1. до 6. разреда индијску технику израде украсних предмета од папира и одржао предавање о специфичностима културе Индије. Демонстрацији и предавањима је присуствовало око 1.200 ученика. Предавач и ученици су ко-

муницирали на енглеском језику, а сам предавач је одушевљен колико добро ученици говоре енглески језик. Циљ активности је упознавање са специфичностима индијске културе и техником и вештином израде украсних предмета од папира. Деца су одушевљена техникама из-

раде украсних предмета од папира. Упозната су са специфичностима индијске културе и традиције. Веома је велика заинтересованост ученика, али и других школа за презентовање код њих.

Међушколска размена „Размени енергију толеранције и демократије!“

Пољопривредна школа са домом ученика „Соња Маринковић“, Пожаревац

Компетенција: Вештине за сарадњу

У дводневну посету дошло је 75 матураната Средње школе пољопривреде, прехране, ветерине и услужних дјелатности из Сарајева са директором и наставницима.

ЦИЉ ПОСЕТЕ

Наставак успостављене сарадње, размена искустава у организацији средњег стручног образовања, упознавање са организацијом теоријске и практичне наставе у школи, боравак и дружење у дому ученика и обилазак историјских и културних споменика града и околине. За пријем гостију били су задужени директор, управник дома ученика, васпитачи и наставници стручних предмета пољопривредне, ветеринарске и прехранбене струке.

АКТИВНОСТИ

Програм је подразумевао упознавање са организацијом теоријске и практичне наставе у школи, разговоре са наставницима, ученицима и станарима дома и обилазак културних и историјских споменика у граду и окружењу. Гости су били смештени у дому ученика, у коме је организовано и дружење. Чланови школског тима за *Подстицање демократске културе* ангажовали су ученички део тима да са ученицима сарајевске школе спроведу интервју на тему њиховог доласка и боравка у Пожаревцу и Србији.

РЕЗУЛТАТИ

Дружењем са ученицима из Сарајева постигнуто је да ученици боље разумеју карактеристике и индивидуалност других народа и да развијају осећај за културну припадност других народа, чиме се подстичу заједништво и уважавање других. Заједничким активностима у току боравка у нашем дому ученика отклоњене су баријере између различитих културних група. Снимљен је и кратак филм о посети.

Приредба поводом Светског дана Рома

Основна школа „Свети Сава“, Владичин Хан

Компетенција: Поштовање; грађански дух

Циљеви активности су били упознавање и поштовање различитих култура и обичаја; разумевање значаја обележавања Дана Рома.

ТЕМА

Поводом Светског дана Рома, у подручном одељењу у Прекодолцу, одржана је приредба за ученике и родитеље, коју су осмислили и извели старији ученици из централне школе, ученици од 1. до 4. разреда из Прекодолца и Житорађе, уз подршку наставника српског језика и музичке културе и Пројектног тима.

АКТИВНОСТИ

Ученици свих разреда заједно са наставницима, родитељима, локалним ромским удружењем и другим члановима локалне заједнице осмислили су, организовали и извели приредбу.

РЕЗУЛТАТИ

Приредба је успешно организована и реализована. Учествовао је велики број ученика, који су певали, играли, свирали, рецитовали... (програм је изведен на

ромском и српском језику). Ученици су својим понашањем, односом и одговорношћу показали да поштују и уважавају културну различитост. Фактори који су допринели успешној реализацији активности су: велика заинтересованост свих ученика да учествују у приредби; учешће родитеља у организацији (набавка и одабир народних ношњи) и на самој приредби (велики дувачки оркестар који чине родитељи ученика); велика посећеност од родитеља и мештана и представника ромског удружења.

Избор најтолерантнијег ученика

Основна школа „Радоје Домановић“, Ниш

Компетенција: Вештине за сарадњу

Ову активност смо уврстили у свој акциони план за реализацију пројекта „Боје демократије“, како бисмо унапредили поштовање интеркултуралних ставова и развили хуман однос, толеранцију и сарадњу, као одлике свакодневног живљења, одговорност и спремност за одлучивање.

Најтолерантнијег ученика бирамо два пута годишње: на крају 1. полугодишта и на крају школске године. До сада смо најтолерантније ученике бирали само у старијим разредима (од 5. до 8. разреда). Иницијатива за ову активност настала је у Тиму за медијацију који се обучава за ненасилно решавање конфликта, медијацију вршњачких сукоба и успостављање адекватног разумевања и сарадње у вршњачкој групи. Тим је састављен од два представника сваког одељења од 6. до 8. разреда. На нивоу Тима дефинисали смо критеријуме избора за најтолерантнијег ученика. То су следећи критеријуми:

1. комуницира са свим ученицима и помаже свим ученицима у одељењу;
2. иницира процес сарадње међу ученицима (у учењу, у извођењу заједничких активности у одељењу, у дружењу);
3. иницира организацију хуманитарних активности (финансирање излета, екскурзија и бесплатних улазница, различитих врста помоћи) за другове који су у стању потреба;
4. ужива поверење у вршњачкој групи;

5. никада не изазива сукобе и помаже у откривању ризика од вршњачких сукоба.

АКТИВНОСТИ

Прва фаза – избор. Направљена је анкета која је, осим инструкција за рад, имала побројане све критеријуме. Анкета је анонимна. Задаје се у сваком одељењу. Задавање су уз објашњење вршили стручни сарадници или одељењске старешине у сваком одељењу старијих разреда. Ученици пишу свој предлог за једног ученика из свог одељења који би понео епитет најтолерантнијег. Да би неко био победник, треба да има више од 50% гласова у свом одељењу. Уколико се догоди да већи број ученика има једнак број гласова, гласање се понавља. На тај начин добијамо шеснаест најтолерантнијих ученика (колико имамо и одељења) у старијим разредима.

Друга фаза – промоција најтолерантнијих ученика. Најтолерантнији ученици добијају похвалнице као промотери сарадње и демократских вредности. За најтолерантније у 1. полугодишту похвалнице се додељују на Светосавској академији у школи, уз јасно истицање циљева таквих

избора и значаја промовисања тих вредности. На крају школске године похвалнице се додељују на Видовданској свечаности. Имена најтолерантнијих ученика истакнута су на сајту школе и на званичној Фејсбук страници. Да би били препознатљиви и у вршњачком колективу на нивоу целе школе, са њиховим именима упознају се сви ученици кроз званичну Књигу обавештења. Следи израда паноа са фотографијама најтолерантнијих ученика, који је изложен у централном делу школе. Активности и дела тих ученика излажу се на школском пану који носи назив „Подвиг недеље и дело месеца“, како би додатно били истакнути и промовисани. На трибини која се организује поводом Дана толеранције, којој присуствују сви ученици, најтолерантнији ученици детаљно говоре о себи, својим вредностима и мотивима који их воде да се тако понашају. Након сусрета на Златибору, добили смо идеју за унапређење овог примера: да бирамо и најбољег друга у млађим разредима по сличној процедури.

ПРИЛОГ 1. АНКЕТА ЗА ИЗБОР НАЈТОЛЕРАНТНИЈЕГ УЧЕНИКА

ОШ „Радоје Домановић“ – Ниш
Разред и одељење _____

2018.

АНКЕТА

Поштовани ученици,

На иницијативу Тима за медијацију наше школе, вршимо избор најтолерантнијег ученика у одељењу. Циљ ове активности је да се промовишу ученици који су сарадљиви, толерантни и добронамерни. Зато се бира најтолерантнији ученик у одељењу. Избор вршите ви – ученици анонимно, без потписивања на листићу (уписујете само разред и одељење). Да би неко понео епитет „најтолерантнији ученик“, треба да има следеће особине:

1. комуницира са свим ученицима и помаже свим ученицима у одељењу;
2. иницира процес сарадње међу ученицима (у учењу, у извођењу заједничких активности у одељењу, у дружењу);
3. иницира организацију хуманитарних активности (финансирање излета, екскурзија и бесплатних улазница, различитих врста помоћи) за другове који су у стању потреба;
4. ужива поверење у вршњачкој групи;
5. никада не изазива сукобе и помаже у откривању ризика од вршњачких сукоба.

Треба да напишете име и презиме само једног ученика или ученице из одељења, зато пре писања добро размислите.

За најтолерантнијег ученика у одељењу предлажем:- _____

Хвала на учешћу у анкети.

Након вашег гласања, епитет најтолерантнијег у одељењу добиће ученик који има више од 50% гласова. Уколико више ученика има једнак број гласова или је број испод 50%, гласање се понавља.

Акција осликавање школе „Нулта толеранција на родно засновано насиље“

Школа моде и лепоте, Ниш

Компетенција: Отвореност према другим културама као и другим уверењима, погледима на свет и праксама

У оквиру пројекта, у сарадњи са Удружењем „Освит“, ученици су спровели акцију осликавања зида школе, са слоганом „Могу да нећу! Љубав није насиље“, чиме су дали значајан допринос глобалној кампањи у борби против насиља у партнерским везама.

Циљеви активности су били скретање пажње и освешћивање ученика наше школе и јавности за проблем насиља, посебно насиља над женама.

Радионице вршњачке едукације

Техничка школа, Бор

Компетенције: Вештине за сарадњу; поштовање; отвореност према другим културама као и другим уверењима, погледима на свет и праксама

Циљеви активности су били упознавање и поштовање различитих култура и обичаја; разумевање значаја обележавања Дана Рома.

АКТИВНОСТИ

1. Пројектни тим представља пројекат „Подстицање демократске културе у школама“, у акцијном плану и планираним активностима, у Ученичком парламенту, са акцентом на предавањима и радионицама о комуникацији, толеранцији, предрасудама и стереотипима.

2. Представници Ученичког парламента информишу ученике својих одељења о планираним активностима и од заинтересованих ученика формира се вршњачки тим (петнаест ученика).

3. На предлог Пројектног тима, изабране су радионице за едукацију вршњачког тима, са циљем да ученике подстакну на размишљање и уочавање везе између начина комуникације и толеранције, која је предуслов за успостављање демократских вредности (подизање свести о различитости, међусобном поштовању и спремност за тимски рад).

- „Активна комуникација“. У неколико сусрета са педагогом школе ученици су вежбали на конкретним примерима/реченицама да препознају о којем је типу комуникације реч (ЈА поруке/

ТИ поруке), да анализирају изјаву саговорника са аспекта поруке која се упућује другом саговорнику и да прекину низ неприхватљивих порука које вређају или критикују тако што ће одговорити асертивно користећи ЈА поруке (прилог 1).

- „Правила ненасилне комуникације“. У оквиру ове радионице ученици су имали прилике да погледају анимиран филм „Кишобран ненасиља“, који подстиче на размишљање о последицама насилне комуникације на самопоуздање учесника у комуникацији. Током гледања филма у групама су радили на протоколу у оквиру којег су анализирали филм путем питања и одговора. Циљ ове радионице је био да ученици препознају насилну комуникацију (повишен тон, вређање, уцена итд.), начин на који она делује на саговорника (особа која је жртва такве комуникације постаје несигурна) и начин на који би могли да реагују да би спречили даље развијање конфликта (прилог 2).
- „Свака слика своју причу прича“. Циљ радионице је био да ученици уоче начин на који се стварају предрасуде и

како наша очекивања утичу на наше мишљење и ставове. То је постигнуто тако што су ученици добили један део слике (пресечене на пола). На основу првог дела слике треба да осмисле причу: шта се дешава на слици, шта ради човек на слици итд. Сваки ученик је имао различит завршетак приче, на основу чега су уочили да је свако од њих имао различито мишљење о томе шта се дешава на слици. Закључак је да реаговање и размишљање засновано на недостатку информација може изазвати конфликте и сукобе између саговорника, да увек треба проверити све стране неке ситуације и ставове заснивати на аргументима, а не на претпоставкама.

- „Еуровоз“. Циљ радионице је било разматрање стереотипа и предрасуда о другим људима. На основу излагања учесника уочено је да су стереотипи и породична, а не само друштвена категорија, јер су ученици различито реаговали на неке мањине. Ученике смо желели да охрабримо да стално размишљају и разбијају предрасуде које су им друштвеним путем наметнуте. Вршњачки тим за своје вр-

шњаке, у улози едукатора, врши избор и реализује радионицу „Наградна игра са именима путника“, по узору на „Еуровоз“, на тему предрасуде и стереотипи.

Циљеви активности: подизање свести о циљевима и вредностима демократије, поштовању личности и културној различитости, вештинама сарадње у заједничким активностима; вршњачка едукација ће пренети принципе демократске културе својим вршњацима и

подићи свест о поштовању, сарадњи и неговању различитости; повећање прага толеранције и поштовања и спремност за тимски рад.

РЕЗУЛТАТИ

Реализација и оствареност заједничких активности и продубљивање осећаја припадности заједници; међусобно поштовање туђих мишљења; едукација вршњачког тима (вршњацима преноси принципе демократске културе).

ФАКТОРИ КОЈИ СУ НАЈВИШЕ ДОПРИНЕЛИ УСПЕШНОЈ РЕАЛИЗАЦИЈИ

Издвајамо активирање рада Ученичког парламента, подизање свести о различитости, међусобном поштовању и вештинама сарадње, унапређење односа између ученика и наставника, смањење неспоразума и побољшање толеранције, јачање толеранције и демократије у друштвеној средини, уважавање туђег мишљења.

ПРИЛОГ 1. РАДИОНИЦА ИЗ ОБЛАСТИ КОМУНИКАЦИЈЕ: ПРЕПОЗНАВАЊЕ ТИПА ГОВОРА/КОМУНИКАЦИЈЕ

- КОРАК 1:** Ученици се деле у неколико група
КОРАК 2: Свака група добија по један дијалог
КОРАК 3: Након анализе дијалога, групама дајемо Радни лист 1
КОРАК 4: Анализа ученичких одговора

ДИЈАЛОГ 1

Ученица: „Да ли ћемо ускоро имати контролну вежбу?“
 Наставница: „Контролну вежбу ћемо имати друге недеље октобра. То сам вам рекла прошлог часа.“

ДИЈАЛОГ 2

Ученица: „Да ли ћемо ускоро имати контролну вежбу?“
 Наставница: „Да ли се бринеш да ћу ускоро проверавати твоје знање?“
 Ученица: „Не, само не знам какву ћете врсту контролне вежбе дати. Бојим се да ће то бити у виду састава.“
 Наставница: „Аха, бринеш се о врсти контролне вежбе коју ћемо имати...“
 Ученица: „Да, састави ми баш не леже.“
 Наставница: „Разумем, мислиш да си боља у другим врстама контролних вежби.“
 Ученица: „Да, увек забрљам на саставима.“

РАДНИ ЛИСТ 1 (заокружите изјаве које су тачне за дијалог који има ваша група)

1. Наставница је показала искрено занимање за проблем ученице.
2. Наставница се није детаљно позабавила проблемом ученице.
3. Наставница је показала да прихвата и поштује ученицу.
4. Наставница није разумела бригу коју ученица има.

5. Ученица осећа да је наставница разумела њен проблем.

- КОРАК 5:** Групе добијају Радни лист 2
КОРАК 6: Анализа ученичких одговора
КОРАК 7: Резимирање и извођење закључака

РАДНИ ЛИСТ 2

ЗАДАТАК 1: Дате реченице разврстајте у две групе тако што ће у првој групи бити изјаве које се могу окарактерисати као ЈА поруке, а у другој ТИ поруке.

ЗАДАТАК 2: Сада покушајте да спојите одговарајуће ТИ поруке са ЈА порукама (преформулисаним порукама које не повређују а казују исту намеру).

- Другачије сам мислио.
 Дозволи да ти кажем другачије.
 Нервирам се.
 Ја ту видим и друге могућности.
 Волео бих да ме више уважаваш.
 Волео бих да ме чешће зовеш.
 Па ти уопште не слушах шта ја говорим.
 Погрешно си ме разумео.
 Нервираш ме.
 Мислим да то посматраш преуско.
 Имам осећај да ти ништа не значим.
 Никад ме не зовеш.

Планирање школских активности засновано на подацима: Родна равноправност у нашој школи

Основна школа „Здравко Гложански“, Бечеј

Компетенција: Вредновање људског достојанства и људских права

АКТИВНОСТИ

- *Хоризонтално подучавање наставног особља о родној равноправности – два састанка Наставничка већа*

Психолог школе је, ради сензибилизације и едукације наставног особља на ову тему, одржала обуку о родној равноправности, при чему се фокусира на уочавање разлике између рода и пола, на родне улоге, предрасуде и стереотипе, на пол, род и језик, а посебно је говорила о мизогинији. Главни циљ је био да се у школској пракси иницира и подстакне родно равноправно размишљање. Занимљив концепт обуке заинтересовао је наставнике за тему, мотивисао их на активно учешће и увиђање могућности уграђивања теме на сопственим часовима, као и на часовима одељењског старешине.

- *Израда припрема за час наставника из сопствених предмета уграђивањем родне равноправности и реализација наставних часова и часова одељењског старешине једном месечно*

Наставници су након обуке уградили тему родна равноправност у сопствени предмет, а припреме за час прослеђују педагогу школе, са циљем да едукују и сензибилишу ученике за родно равноправност и подстакну нас-

тавнике да се додатно едукују и да се самокритично односе према сопственим ставовима о родној равноправности приликом планирања и извођења наставе.

ИСТРАЖИВАЊЕ НА ТЕМУ РОДНЕ РАВНОПРАВНОСТИ

- Део упитника је преузет из програма „Школа без насиља“. Мада је упитник још 2013. године преведен на мађарски језик, ученици су превели упитник уз координацију наставнице мађарског језика, чиме је остварена корелација са наставом језика.
- Ученици 8. разреда анкетирали су ученике од 4. до 8. разреда – деца су анкетирала децу и при томе давала објашњења (објаснили су тврдње, одговорили на питање зашто је урађен упитник, зашто је анониман...), што је подстакло развијање аналитичког и критичког размишљања и још многе демократске компетенције.
- За домаћи рад из математике ученици 8. разреда су имали задатак да се организују по групама и преброје гласове. Добијене резултате су слали имејлом, чиме је остварена и корелација са информатиком,

а појачана је и сарадња међу ученицима из различитих одељења.

- На часу информатике ученици су прошли обуку за прављење графикона и презентације.
- На часу математике, у кабинету за информатику, ученици су израђивали графиконе и састављали презентацију – тимски рад.
- Уследила је анализа резултата, коју су урадили сами ученици.
- „Brainstorming“ са ученицима на тему шта даље предузети како би се стање побољшало.
- Ученици су се добровољно јавили да презентацију представе Наставничком већу – двојезично, а и сама презентација је двојезично урађена. И техничку подршку су пружили сами ученици.

ЦИЉ ових активности је било снимање ПОЧЕТНОГ стања у школи у вези са ставовима ученика о родној равноправности. Планирано је поновно снимање стања на крају школске године. Упоредивањем почетног стања и стања на крају године сазнаћемо да ли су спроведене активности имале ефекта у погледу ставова о родној

равноправности. Такође, циљ је било јачање самопоштовања дечака и девојчица који су представљали резултате истраживања одраслима. Равноправном сарадњом између дечака и девојчица на истраживачком раду дошло је до промене доминантних родних улога и уочене су интелектуалне способности девојчица у областима за које се сматра да су у њима дечаки супериорнији – обрада података, информатика, представљање графикана. Наставници су се ставили у улогу слушалаца и преиспитивали су своје ставове о родној равноправности. Након истраживања је направљен акциони план за ову тему, који се примењује од септембра 2018. године.

ПРАТЕЋЕ АКТИВНОСТИ

Израчунавање индекса родне равноправности сваког одељења

За свако одељење од 4. до 8. разреда израчунат је индекс родне равноправности како би се добили показатељи родне равноправности сваког одељења, на основу којих ће се на крају школске године посттестом проверити да ли су се догодиле промене у ставовима ученика.

Приказивање резултата истраживања о родној равноправности по одељењима на часу одељењског старешине и на првом родитељском састанку

Одељењске старешине од 5. до 8. разреда приказале су резултате ученицима и родитељима у вези са родном равноправношћу, на основу чега су извучене неке поуке. Постигнут је и договор о даљем раду на овој теми. Суочавање и упознавање ученика и родитеља са резултатима истраживања имало је циљ да се наведу на размишљање о теми и да се успостави дијалог који води у даље бављење темом родне

равноправности.

Дебатовање на тему женских и мушких родних улога

Дебатни клуб се прошле школске године на неколико састанака бавио овом темом са ученицима 7. и 8. разреда.

Форум представа

У креираној и приказаној форум представи имамо оца који је „*homo balcanicus*“, који сматра да његов син не сме да буде „шоња“ већ мора да буде алфа мужјак и да враћа насиљем на насиље. Друга форум представа, чија је припрема у току, тиче се ситуације породичног насиља, где очух врши насиље над девојчицом, а мајка је на његовој страни и заташкава насиље.

НАСТАВНЕ АКТИВНОСТИ ЗАСНОВАНЕ НА РЕЗУЛТАТИМА ИСТРАЖИВАЊА

- У оквиру професионалне оријентације у осмим разредима реализован је час одељењског старешине: „Родна равноправност при избору занимања – односи у патријархалној балканској породици (игра улога)“.
- Неке теме су обрађиване на наставним часовима (историја: „Женски владари у историји“, у нижим одељењима: „Мушка и женска бајка“).
- Реализовани су угледни часови: ликовна и музичка култура – одржана су четири заједничка часа на тему „Жена у народној песми“, након чега је рађен ликовни рад на тему „Портрет храбре жене“; немачки језик: „Мушка и женска занимања – предрасуде и стереотипи“; физика: „Славни физичари и физичарке“.

РЕЗУЛТАТ

Ученици показују већи степен толеранције, подстакнути су да размишљају о теми родна равноправност, наведени су и ученици, и наставници, а и родитељи на критичко-аналитичко размишљање о темама које се фокусирају на стереотипне и атипичне улоге које се свакодневно додељују ученицима наспрам родне припадности. Свеобухватан акциони план и континуиран рад на тој теми неминовно доводе до преиспитивања ставова.

КОМЕНТАРИ

НАСТАВНИЦИ

„Тако велики писци, а имали су тако ниско мишљење о женама.“ (хоризонтално подучавање)

„Ово је прва седница Наставничког већа коју смо пажљиво пратили.“

„Супер је тема! Одлично што прича може да се настави.“

УЧЕНИЦИ

„Баш нам је било забавно док смо обрађивали податке. Неки разреди баш чудно размишљају.“ (за време обраде података)

„У ком веку ви живите када мислите да мушкарац треба да има главну реч у кући!“ (девојчице за време презентовања резултата истраживања на часу одељењског старешине)

РОДИТЕЉИ

„Било би интересантно да видимо које су одговоре дали дечаки, а које девојчице.“ (презентовање резултата истраживања на родитељском састанку)

Регионални сусрет ученичких парламената

Земунска гимназија, Земун, Београд

Компетенција: Одговорност

Циљеви активности су били развој демократске културе и парламентаризма у школи; развој позитивног односа према законом утврђеним активностима, обавезама и одговорностима ученика и других субјеката у школи (наставници, родитељи, локална заједница); снажење обавезе поштовања законских норми међу младима; развој активног односа младих према потребама друштва у којем се живи; развој културе говора, дискутовања и критичког мишљења; Развој социјалних вештина код младих; развој предузетничког духа и компетенција за целоживотно учење код младих.

АКТИВНОСТИ

Упознавање је започето тако што су ученици прво имали задатак да кажу неку карактеристику за коју сматрају да је заједничка свим присутнима, а затим нешто што мисле да их разликује од свих осталих у групи.

Међу заједничким стварима доминирале су карактеристике које се тичу школе, места пребивалишта, карактеристике заједничке свим људима, а појавила су се и очекивања да су сви присутни Срби, православци и слично. Након тога је отворена дискусија у којој је указано на то да имамо много тога заједничког, али и да се свако од нас разликује и да може да му се догоди да у некој ситуацији буде дискриминисан.

Следећа активност за истраживање стереотипа и предрасуда и начина како они функционишу била је активност „Култионари“. Подељени у групе, ученици су се такмичили у објашњавању задатих појмова цртањем (на пример, појмови Црногорац, Ром, расизам, муслиман).

Ученици су затим у групама спремали презентације о томе шта су предрасуде, стереотипи, дискриминација и толеранција, а затим су их презентовали у великој групи. Заједно смо допунили презентације и разјаснили недоумице.

У следећој вежби, добровољци су добили натписе који су им залепљени на чело (да су припадници различитих узрасних и социјалних група), са задатком да симулирају ситуацију у аутобусу, понашајући се једни према другима онако како се друштво углавном понаша, не откривајући ко је ко. На крају је свако делио како се осећао у улози и покушао да погоди ко је био.

РЕЗУЛТАТИ

(шта је постигнуто и на који начин су евалуирани)

- Интеракција и повезивање средњошколских ученичких парламената региона са београдским средњошколским парламентарима
- Видљива партиципација Ученичког парламента у Гимназији

- Препознавање интелектуалних, креативних и предузетничких потенцијала Парламента у Гимназији од других субјеката (ученици, наставници, родитељи, локална заједница)
- Поштовање права, потреба, обавеза и одговорности Ученичког парламента у Гимназији

НАЈВАЖНИЈИ ФАКТОРИ КОЈИ СУ ДОПРИНЕЛИ УСПЕШНОЈ РЕАЛИЗАЦИЈИ

Издвајају се мотивисаност ученика да осмишљавају и реализују активности, снажна подршка руководства школе и мотивисаност појединих висококреативних професора за реализацију активности.

ЕВАЛУАЦИЈА

Анкетом смо утврдили да су ученици били веома задовољни активностима (просечна оцена 4,8) и да су као најзначајније ученици издвојили то што су добили више информација о дискриминацији, толеранцији, стереотипима, то што су разменили мишљења и искуства и то што су научили разлику између стереотипа и предрасуда.

Сајам језика

Пожаревачка гимназија, Пожаревац

Компетенција: Вештине слушања и опажања

Циљ активности је било развијање животних вештина, између осталог, и слушања и опажања, које су кључне за добру комуникацију, развој друштвености и саморазвој. Учешћем у припреми за учеснике, као и у играма и активностима за посетиоце, ученици излазе из учионице и њихов процес учења и развоја одвија се у раду на практичним и опипљивим задацима у тиму, са конкретним продуктима, у интеракцији са вршњацима, укључујући тако и аспект вршњачког учења помоћу слушања и опажања.

ОПИС

Сајам језика организује се у Пожаревачкој гимназији поводом Европског дана језика. У припремама учествују заинтересовани ученици и наставници, а оне трају од почетка школске године до самог Дана језика. Ученици бирају своје тимове и пријављују их професорима са којима желе да раде, затим се уз консултације са професорима одлучују који језик и културу желе да представе на својим штандовима.

АКТИВНОСТИ

Припрема штанда обухвата истраживање, креирање постера и презентације, електронске или физичке, и избор и припрему ин-

терактивних игара и активности за посетиоце. Догађај прате ученици свих разреда школе јер је организован у холловима у међусмени. Посетиоци, ученици и наставници развијају вештине слушања и опажања обилазећи штандове и укључујући се у активности и игре на њима.

РЕЗУЛТАТИ

Постигнуто је укључивање великог броја ученика у школи у активности које су организоване, што је документовано фотографијама. Вођени су разговори са ученицима укљученим у организацију да би се добили повратни подаци (фидбек) о томе колико су задовољни учешћем, да ли имају примедбе и сугестије и сл., а од посетилаца

су такође у дискусији добијене повратне реакције и утисци. Сви ученици обухваћени активношћу развили су активан став према тражењу, проналажењу и размени информација и прихватању различитости, а они који су учествовали у организацији још и вештине рада у тиму и иницијативу за покретање нових активности у школи.

ФАКТОРИ КОЈИ СУ ДОПРИНЕЛИ УСПЕШНОЈ РЕАЛИЗАЦИЈИ

Осим учешћа великог броја ученика и добре атмосфере и енергије, ове године је посебно истакнута сарадња између колега из актива наставника матерњег језика, страних језика, уметности и друштвених наука.

Програм „Медијација у вршњачкој групи“

Пожаревачка гимназија, Пожаревац

Компетенција: Вештине слушања и опажања

Циљеви активности су били превентивни рад, односно стварање климе ненасиља у школи; препознавање различитих облика и степена насиља; заустављање конфликта у фази његовог настајања; спречавање даљег ширења конфликта; посредовање у решавању сукоба између сукобљених страна – ученика или ученика и одраслих особа (наставника и родитеља); стварање безбедне атмосфере у учионици и другим школским просторима; промовисање идеје ненасиља; едукација ученика, наставника и родитеља о значају ненасилног решавања конфликта.

АКТИВНОСТИ

Програм „Медијација у вршњачкој групи“ реализује се у Пожаревачкој гимназији као део активности заштите ученика од дискриминације и насиља и као вид оспособљавања за ненасилно решавање конфликта у вршњачким групама. Програм и рад са Тимом медијатора током године реализује Живкица Ђорђевић, школски педагог, медијатор, члан Националног удружења медијатора Србије (НУНС).

Реализација програма школске 2017/18. (активности):

1. Припрема за примену програма „Медијација у вршњачкој групи“ планирањем те активности у Годишњем плану школе за 2017/18. годину, укључивање у акциони план Тима за заштиту од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања и организовање рада Тима вршњачких медијатора школе.
2. Избор ученика за тродневну обуку, који је извршен на часовима одељењске заједнице
3. Тродневни семинар реализован је 17, 18. и 19. октобра 2017. године. У обуци су учествовала 24 полазника, ученика 1. и 2. разреда. Обуку је водила педагошкиња уз помоћ троје матураната, искусних медијатора – Гордане Илић, Ање Поповић и Огњена Јелисавца. На семинару су ученици у виду предавања, презентација и радионица обрађивали садржаје о конфликтима и комуникацији. На вежбама су се оснажили да пажљиво прате и опсервирају
4. Своје окружење и да реагују у ситуацијама најаве конфликта ради његовог заустављања и оспособили су се да пажљиво слушају учеснике конфликта и пруже им емпатију. Ученици су током обуке савладали медијаторске вештине – вештине посредовања међу странама у сукобу.
5. Након обуке, ученици су у својим одељењима презентовали медијаторске вештине и сачинили програм превентивног рада.
6. Обучени вршњачки медијатори укључени су у тим вршњачких медијатора школе. Активни су у препознавању конфликтних ситуација у одељењу, на ваннаставним активностима и током одмора. Умеју да уоче и на прави начин реагују да се насиље спречи и заустави. Вршњачки медијатори посредују у решавању конфликтних ситуација указивањем на њих, упућивањем ученика који су у сукобу на медијацију, а и сами воде медијације.

РЕЗУЛТАТИ

(шта је постигнуто и на који начин су евалуирани)

Програм је помогао да се промовише култура ненасиља у школи, смањен је број конфликта, конфликти се решавају дијалогом уз учешће медијатора. Вршњачки медијатори имају боље опажање и више су сензибилисани за уочавање ученика који трпе насиље. Наставно особље не примењује мере кажњавања у конфликтним ситуацијама већ подстиче процес медијације, који оснажује особе у конфликту, и жртву и насилника.

Програм се евалуира разговором са ученицима и наставницима, на основу атмосфере у школи и броја решених конфликтних ситуација ненасилним путем. У прошлој школској години било је петнаест медијација и није изречена ниједна васпитна или васпитно-дисциплинска мера због конфликта или вршњачког насиља.

ФАКТОРИ КОЈИ СУ ДОПРИНЕЛИ УСПЕШНОЈ РЕАЛИЗАЦИЈИ

Створена је демократска, пријатељска и радна атмосфера у школи, уз уважавање ученика као сарадника, стално едуковање ученика и

наставника, поверење у ненасилни приступ ученицима. Понуђен је модел за решавање проблема дијалогом, а ученици су укључени у школске активности радом Ученичког парламента, одељењских заједница и волонтерским радом. Међусобни однос наставника представља модел за ненасиље, културу и уважавање.

Примери школских активности усмерених на јачање демократских компетенција

Стуб 3. Сарадња са локалном заједницом

То како школа сарађује са локалном заједницом – родитељима, локалним властима, невладиним организацијама, универзитетима, медијима, локалном привредом, другим школама – може да помогне у креирању демократске школске културе.

Примери сарадње су многобројни, а користи су обостране.

На пример, сарадњом са невладиним организацијама, школе могу јачати капацитете својих наставника у различитим областима, а локалним властима може користити укључивање школе (на пример, укључивање ученика у пројектну наставу и истраживања) у решавање различитих питања од локалног значаја. Такође, школа може позивати родитеље или представ-

нике заједнице који су експерти у областима блиским демократским компетенцијама, људским правима и грађанском васпитању, да одрже предавање у школи.

Уколико школа сарађује са другим школама у заједници, оне могу не само да деле ресурсе и искуства већ и да повезују ученике и наставнике у учењу и настави. Пример је повезивање две школе различите етничке или религијске структуре у активностима које омогућавају интеркултурално учење.

Партнерством са локалним институцијама и организацијама школе омогућавају ученицима да се упознају и стекну искуство са процедурама и структурама и да их критички преиспитују са аспекта демократских и вредности и прин-

ципа људских права. Осим тога, удруживање ученика у школска или општинска тела такође јача компетенције за демократску културу и поставља основе за јачање демократске културе не само у школама већ и у широј заједници.

Таквим и сличним активностима јачају се и компетенције појединаца (ученика, наставника, родитеља, представника заједнице) за демократску културу и у школи и у широј заједници. Примери активности сарадње са локалном заједницом, које су организовале школе учеснице у пројекту, којима се јачају многе различите вештине, вредности, ставови и знања важна за успостављање демократске културе, дати су у наставку овог одељка.

Драмским стваралаштвом до инклузивног друштва

Школа са домом за ученике оштећеног слуха и говора „11. мај“, Јагодина

Компетенције: Отвореност према другим културама као и другим уверењима, погледима на свет и праксама; вредновање културне разноликости; вредновање људског достојанства и људских права; одговорност; вештине слушања и опажања; флексибилност и прилагодљивост; знање и критичко разумевање света; вештине за сарадњу

Циљ промовисања креативног рада ученика у драмском стваралаштву школе, у сарадњи са организацијама из Србије (Центар за креативно одрастање и мултикултуралну сарадњу – ЦЕКОМ из Зрењанина; Центар за креативно одрастање и мултикултуралну сарадњу) била је сензибилизација локалне средине и шире заједнице за прихватање особа са сметњама у развоју. Припрема позоришних комада почива на Програму рада драмске секције и реализује се на основу система драмских игара које пружају значајне могућности за развој стваралачких способности у васпитању и образовању. Систем драмских игара обухвата следеће игре: игре за концентрацију, пажњу и машту; игре за ослобађање и култивисање говора; игре у дијалозима – драмске игре; игре за ослобађање у простору и покрету.

ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ ДРАМСКОГ СТВАРАЛАШТВА

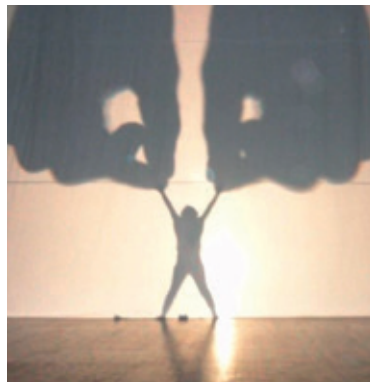
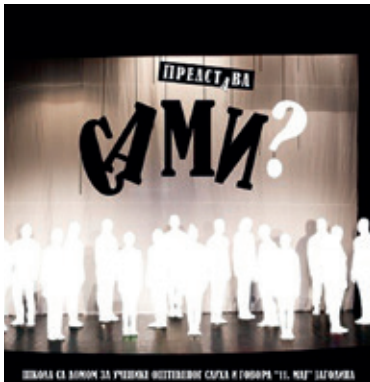
Упознавање са културом драмског стваралаштва, развијање стваралачке способности, богаћење и развијање маште и креативног начина мишљења, развијање способности за концентрацију и способности за јавне наступе, стицање способности лепог, течног и креативног импровизованог изражавања, стицање искуства и навика за колективни живот и рад, развој опажања, размишљања и слободног изражавања, емоционално сазревање (емотивни и сазнајни развој), развијање критичке способности, развијање самоконтроле, досетљивости.

АКТИВНОСТИ

На репертоару драмске секције до сада су биле представе „Пут око света“, „Пепељуга“, „Шешир професора Вујућа“ и друге које су користиле класичне драмско-игровне елементе. Тим драмске секције реализовао је, заједно са ученицима, три велика пројекта, од којих је један и награђен признањем – наградом за специјалне ефекте у Скопљу, на Међународном фестивалу за особе са и без хендикепа, театар без дискриминације под називом „Игри без маска“.

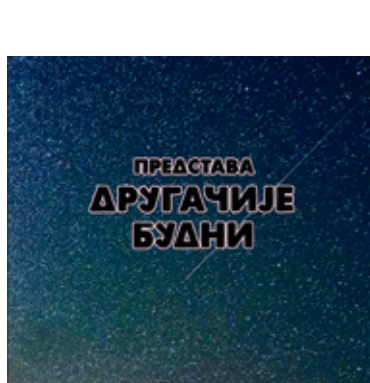
Циљеви свих тих активности су сензибилизација локалне средине за прихватање особа са сметњама, промовисање позоришне представе као уметничког израза, развој капацитета ученика са сметњама и позитивне промене на личном и

социјалном плану, усвајање нових вештина и креативно изражавања. Ученици су упознати са културом драмског стваралаштва и основама драмског изражавања, развијају стваралачке способности, богате и развијају машту и креативан начин мишљења; развијају способност за концентрацију и способност за јавне наступе; стичу способност лепог, течног и креативног и импровизованог изражавања; богате искуство и навике за колективни живот и рад. Такође, развијају способност опажања, размишљања и слободног изражавања. Ученици емоционално сазревају (емотивни и сазнајни развој), развијају критичке способности, способност самоконтроле, досетљивости и, што је најбитније, тим активностима се подстиче њихово интересовање за истраживачки рад.

„САМИ“

Резултат заједничког рада са ученицима школе је представа „Сами“, која се бави проблемима са којима се сусрећу особе са сметњама у развоју. Представа је пре свега намењена деци и младима и има јасну поруку да треба разумети и прихватити различитост и да смо сви једнаки. Представа је урађена у облику игри сенки и пантомиме.

„ДРУГАЧИЈЕ БУДНИ“

Други драмски пројекат „Другачије будни“ осмишљен је као наставак приче започете у представи „Сами“ и говори о жељама и сновима за будућност младог човека – особе са инвалидитетом. У представи се користе ултравиолетна светла и сенке и одабрани поетски материјали праћени музиком и покретом. Представа је пре свега намењена младима и има јасну поруку да су сви људи једнаки, да треба разумети и прихватити различитост, борити се за своје снове, бити упоран и следити своје циљеве. Дванаесто извођење ове представе донело је и прве међународне награде, награду за најбољу женску улогу и награду за специјалне ефекте 2018. године у Скопљу, где је одржан Пети међународни фестивал за особе са и без хендикепа, театар без дискриминације под називом „Игри без маска“.

Манифестација поводом Дана Русина

Основна школа „Јован Јовановић Змај“, Ђурђево

Компетенција: Вредновање културне разноликости

Циљ активности је било упознавање свих ученика у школи са културном традицијом Русина, њиховим насељавањем у ове крајеве, доприносом и суживотом са осталим народима.

ОПИС АКТИВНОСТИ

Национални празник Русина 17. јануар обележен је у школи први пут манифестацијом под називом „Дан Русина“, као пројектна активност неговања и вредновања културне разноликости у нашој школи и локалној заједници. Манифестација је реализована у неколико сегмената на неколико локација током читавог дана, а у њој су учествовали сви ученици, наставници и гости као посматрачи.

РЕЗУЛТАТИ

Национални празник наших сународника обележен је пригодним музичким и драмским програмом, интонирањем химне и дизањем заставе Русина, видео-презентацијом, филмом ТВ Војводине о Русинима, о њиховим националним јелима.

НАЈВАЖНИЈИ ФАКТОРИ КОЈИ СУ ДОПРИНЕЛИ УСПЕШНОЈ РЕАЛИЗАЦИЈИ

Издавајмо спремност Пројектног тима и осталих наставника да се ангажују у реализацији ове пројектне активности и у кратком временском року, заједно са ученицима, направе квалитетан програм и представљање школе. Мештани

Ђурђева, посебно припадници русинске националне заједнице, били су задовољни што се овај дан прославља у школи и што му је дат посебан значај. Заједничким обележавањем и учешћем повезани су школа и Национални савет Русина, представника локалне заједнице. Планирани су одрживост ове пројектне активности убудуће и наставак годишњег обележавања Дана Русина.

Трибина „Положај ученика са сметњама у развоју у образовном систему“

Основна школа „Мирослав Антић Мика“, Панчево

Компетенција: Емпатија

Циљеви активности су били богаћење наставних и ваннаставних активности увођењем нових облика; информисање ђака о функционисању слепих/слабовидних и о њиховом положају у заједници; подизање свести о улози заједнице и институција за квалитетно образовање, раст и развој ученика са сметњама у развоју; промовисање једнаких права и праведности; развијање емпатије и отклањање предрасуда.

Теренски дефектолог-тифлопедагог који пружа подршку слабовидим ученицама, у сарадњи са наставником српског језика, одржао је у 7. разреду трибину о положају слепих/слабовидних ученика у друштву, са посебним освртом на њихову укљученост у редован образовни систем. Позив за догађај је био упућен свим школама и другим институцијама у граду.

АКТИВНОСТИ

Тифлопедагог је дала уводне напомене о Брајевом писму, Брајевим машини за писање, посебним уџбеницима и свескама, белом штапу. Затим су слепи/слабовидни ученици говорили о себи, свом „виђењу“ света, како се осећају у школи и друштву, шта им представља тешкоћу, у чему уживају, чему се надају... Одговарали су на питања ученика о томе да ли и како

разликују боје, да ли сањају, како су увежбали „читање“ јагодицама прстију, како је један ученик научио да свира музички инструмент, колико имају изоштренији слух од људи који виде, како се сналазе у саобраћају... Мајка слепог дечака говорила је и о њиховој ангажованости да се обезбеди све што је неопходно за школовање у редовном систему образовања, о праћењу напредовања медицине и борби да син има детињство као и сва друга деца. Слепи дечак је натпросечно интелигентан и вишеструко талентован (свира клавир, такмичи се у рецитовању и певању, говори два светска језика, изврстан је математичар), па је пружио одличан пример како хендикеп није препрека за успех.

РЕЗУЛТАТИ АКТИВНОСТИ

Ученици су упознати са начином функционисања слепих/слабовидних особа из искуства вршњака; информисани су и са каквим проблемима се сусрећу у друштву; развијен је осећај емпатије и отклоњене су предрасуде.

НАЈВАЖНИЈИ ФАКТОР КОЈИ ЈЕ ДОПРИНЕО УСПЕШНОЈ РЕАЛИЗАЦИЈИ

Спремност мајке и слепог дечака и слабовиде девојчице да гостују на предавању и да отворено говоре о свему; заинтересованост ђака за ову тему.

Модна ревија „Лепота искуства“

Техничка школа „23. мај“, Панчево

Компетенције: Емпатија; вештине за сарадњу

Циљеви ове активности су били подстицање и развијање емпатије младих према старим особама, дружење са њима, смањивање дискриминације старих особа. Корисници услуга Геронтолошког центра били су веома задовољни пажњом и бригом ученика, уживали су у дотеривању и модној ревији. Ученици су такође уживали у дружењу са старима. Телевизија Панчево је медијски промовисала ову акцију.

АКТИВНОСТИ

За Дан жена, као и сваке године, ученици 3. разреда образовног профила мушки/женски фризер, заједно са својим наставницама практичне наставе, посетили су Геронтолошки центар у Панчеву и заједно са корисницима услуга дома организовали модну ревију

„Лепота искуства“. Тамо су се дружили са старијим суграђанима, правили им фризури, шишали их и бријали и организовали модну ревију фризура, на којој је сваки ученик/ца прошетао/ла са својим моделом, баком или деком, и представио/ла своју креацију. Након

модне ревије сви су се почастили, играли и певали и добро се забавили.

Цела ова акција не би могла да се реализује без добре сарадње школе и локалне самоуправе.

Манифестација „Наћи своју формулу за демократију“

Пољопривредна школа са домом ученика „Соња Маринковић“, Пожаревац

Компетенција: Вештине за сарадњу

У оквиру обележавања Дана демократске културе, под насловом „Наћи своју формулу за демократију“, представљене су културне и историјске различитости Срба, Влаха и Рома, уз поштовање различитости, људских права и развијање вештина сарадње. За организацију приредбе ангажовани су ученици школе, чланови драмске, музичке и фолклорне секције. Чланови тима су осмислили ток приредбе уз помоћ наставника, васпитача и запослених у дому ученика. Да би успешно представили традицију и обичаје ромске културе, сарађивали су са члановима Ромског удружења „Руж“ из градске општине Костолац и Ромског удружења Браничевског округа. Водитељи програма били су обучени у ношње сва три народа.

ПРОГРАМ СУ ЧИНИЛИ СЛЕДЕЋИ ЕЛЕМЕНТИ:

1. текстови о ромској, српској и влашкој култури,
2. легенде о специфичности сва три народа,
3. пословице које су заједничке за сва три народа прочитане су на сва три језика,
4. музика која је специфична за сва три народа,
5. упоређивање имена припадника сва три народа која су различита, али имају исто значење,
6. представљање традиционалне хране.

Дану демократске културе присуствовали су представници локалне самоуправе, школске управе, ромских удружења, родитељи, колеге

из других школа, ученици и наставници.

Представљањем културних различитости, промоцијом пројекта и школе скренули су пажњу локалној заједници и социјалним партнерима на могућности ученика и наставника које се реализују у ваннаставним активностима. Представљене су вредности школе за будуће ученике и њихове родитеље. У организацији Дана демократске културе сви укључени су показали висок степен одговорности, мотивисаност и жељу да успешно представе планиране активности у програму приредбе. Сваки ученик је имао прилику да, у складу са својим знањима и вештинама, у најбољем светлу представи себе и своју културу и традицију.

” Коментари локалних партнера

„Гледајући вашу приредбу за Дан демократске културе, увидели смо колико смо исти, а различити.“

Манифестација „Дрво пријатељства“

Угоститељско-туристичка школа, Београд

Компетенције: Емпатија; вештине за сарадњу

Циљеви активности су били развијање осећања заједништа, сарадње и емпатије; превазилажење различитости, стереотипа и дискриминације; дружење, забава, менторство, тимски дух; подстицање инклузивне културе.

„Дрво пријатељства“ је манифестација која је одржана поводом Дана демократске културе у сарадњи са Основном школом „Душан Дугалић“, која образује децу са сметњама у развоју.

АКТИВНОСТИ

- Израда „Дрвета пријатељства“ – стилизованог дрвета на које ће бити окачена (у листићима и цветићима) имена и мисли учесника, поруке пријатељства и љубави, песмице намењене деци.
- Израда и украшавање колача „капкејкова“.

Циљ активности је развијање осећања заједништа, сарадње и емпатије; превазилажење различитости, стереотипа и дискриминације; дружење, забава, менторство, тимски дух; подстицање инклузивне културе.

РЕЗУЛТАТИ

Непосредни резултат, који није захтевао евалуациони листић, представљао је осмех на лицима свих учесника! Гости из ОШ „Душан Дугалић“ (пет ученика и четири наставнице) били су изузетно активни у изради декорација за колаче, а ученици треће године послас-

тичарства и њихови наставници били су пажљиви и забавни домаћини. „Дрво пријатељства“ ће дуго красити ходнике школе. Посредни резултат је унапређење инклузивне културе у нашој школи, у којој су колеге из гостујуће школе допринеле и учешћем на округлом столу који је пратио радионицу, на којем се разговарало о примерима добре праксе и проблемима са којима се сусрећу деца са сметњама у развоју.

ФАКТОРИ КОЈИ СУ ДОПРИНЕЛИ УСПЕШНОЈ РЕАЛИЗАЦИЈИ

Издвајамо подршку руководства школе у обезбеђивању физичких и материјалних ресурса, стручан и хуман рад наставника обе школе, тимски дух међу ученицима и у Пројектном тиму, много смеха, забаве и стрпљења. Уметност је повезала ликовну, посластичарску и језичку секцију, са циљем промоције инклузивне културе и емпатије.

Едукативне активности за младе у области заштите од насиља

Пожаревачка гимназија, Пожаревац

Компетенција: Вештине за сарадњу

Циљеви активности су били успостављање сарадње са удружењима која се на стручан и професионалан начин баве питањима насиља над децом и младима ради оснаживања наставника и ученика за правовремено и правилно реаговање у вези са тим питањима; непосредно упознавање стручњака из различитих сектора који се баве питањима насиља – из Полиције, Тужилаштва, Дома здравља, Центра за социјални рад.

ОПИС АКТИВНОСТИ

У периоду од дванаест месеци остварена је сарадња Тима Пожаревачке гимназије са локалним организацијама на пројектима заштите деце и младих од насиља, злостављања и занемаривања. Удружење „Свет речи“ из Велике Плана реализовало је пројекат „Пет до дванаест – док не буде касно“. Пројекат је обухватио две обуке за наставнике и ученике из двадесет школа. Једна обука је била посвећена питањима породичног насиља, а друга електронском насиљу. Едукацију су водили изузетни познаваоци тих питања и вешти едукатори. Едукације су праћене сценским наступима – драматизацијом, што је оставило веома снажан утисак на ученике и наставнике и обезбедило лакше и трајније учење. У оквиру пројекта ученици су укључени у локалне акције, јавно промовисање ненасиља путем поделе шарених балона са порукама грађанима Пожаревца. Ученици – учесници обуке организовали су вршњачку едукацију о темама насиља и злостављања на састанцима Ученичког парламента и часовима одељењске заједнице.

У школи је одржана и Трибина за ученике и наставнике, која је оснажила ученике да реагују у случајевима насиља. На крају пројекта организовано је студијско путовање у Македонију, у град Радовиш, где је остварена нова сарадња и размена искустава на тему заштите ученика од насиља и болести зависности. Још једна сарадња остварена је са Удружењем „Пријатељи деце општине Пожаревац“, које је, у оквиру Удружења МОДС (Мрежа организација за децу Србије), радила на међусекторској сарадњи у заштити деце и младих од насиља, злостављања и занемаривања. Наставници и ученици Пожаревачке гимназије учествовали су у стварању локалног Протокола о међусекторској сарадњи на округлом столу, конференцији и кроз јавни догађај и у подели флајера који указују на значај заштите од насиља.

РЕЗУЛТАТИ

Унапређена су знања ученика и наставника из области породичног и електронског насиља. Успостављена је непосредна сарадња

са представницима сектора који се баве питањима насиља. Јасније су процедуре о поступању у случајевима насиља над децом и младима. Потписници су Протокола о заштити деце и младих од насиља, злостављања и занемаривања у граду Пожаревцу.

ЕВАЛУАЦИЈА

је рађена анкетирањем ученика, фотографисањем активности, изградом извештаја и промовисањем активности у локалним медијима – на радију и у локалним новинама.

ФАКТОРИ КОЈИ СУ ДОПРИНЕЛИ УСПЕШНОЈ РЕАЛИЗАЦИЈИ

Издвајамо спремност наставника да сарађују са удружењима и да се укључе у пројекте које удружења реализују, да се додатно ангажују волонтерски како би унапредили сопствена знања и рад у школи, климу у школи која подстиче сарадњу и указује на њен значај за остваривање васпитног рада и заинтересованост представника удружења.

0 уреднику

Тим Центра за образовне политике

Тим Центра за образовне политике (ЦОП) имао је током пројекта разнородне улоге, због чега можемо рећи да смо заједно са двадесет школа учесница у пројекту доживели изузетну образовну авантуру. Наша главна улога била је улога локалних координатора. Као локални координатори, сарађивали смо са школама најпре пружањем подршке у планирању пројектних активности на нивоу школе. Како се наша улога надограђивала, осмишљавали смо и спроводили вишедневне догађаје намењене јачању капацитета школа и њиховом умрежавању. Догађаји који се на јединствене начине баве питањима демократизације били су догађаји вршњачког учења (*peer learning events*), чији је циљ било јачање капацитета школа за имплементацију *Модела компетенција за демократску културу*. Такође, осмислили смо и спровели тренинг тренера, који је јачао тренерске вештине представника школских тимова, али се бавио и одрживошћу пројектне идеје након завршетка свих пројектних активности. Крај пројекта донео је и сарадњу тима ЦОП-а и школа у развијању стратешких планова школа и у евалуацији пројектних активно-

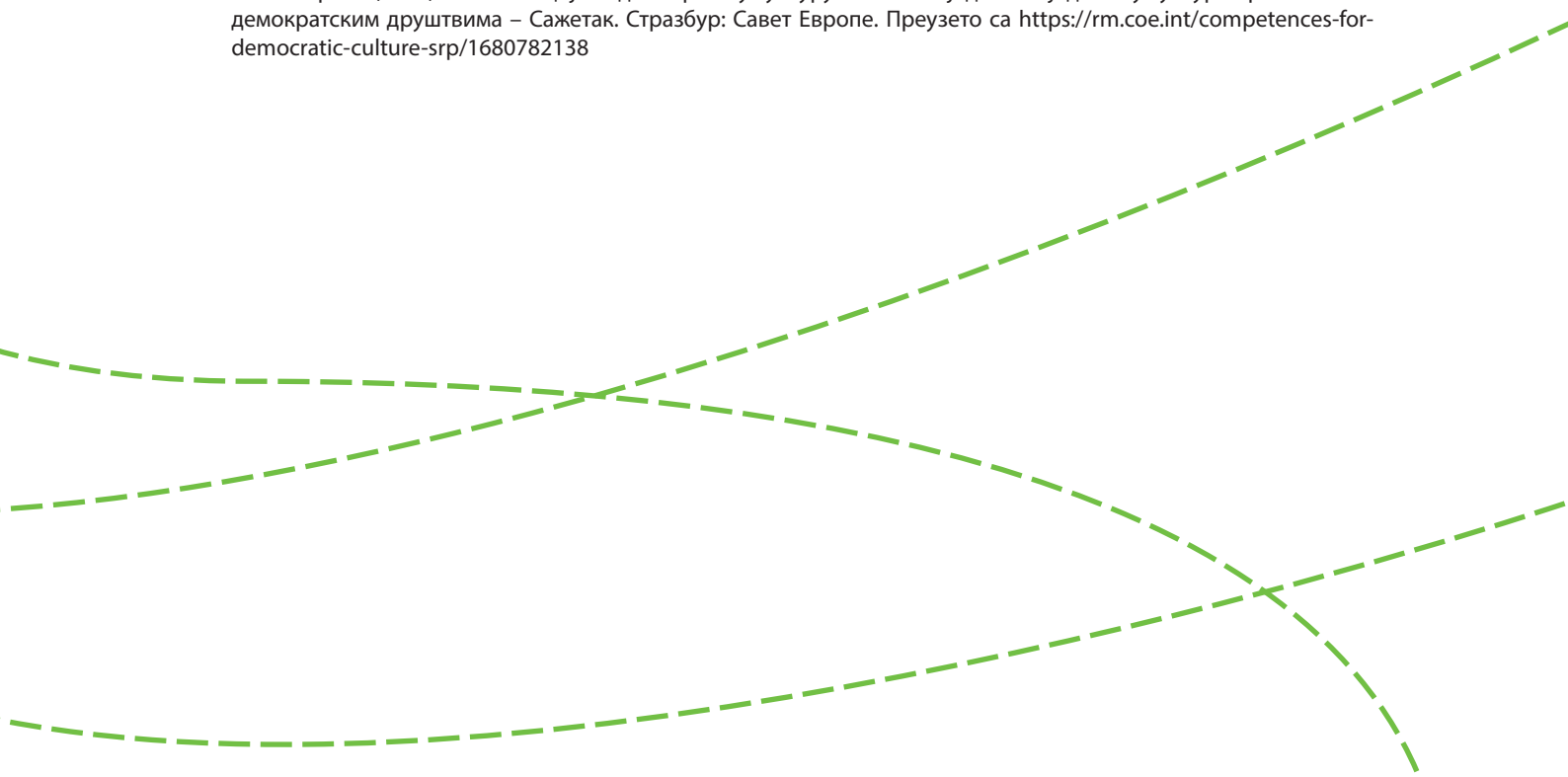
сти реализованих у двогодишњем периоду. Задовољство нам је што можемо да кажемо да је ЦОП имао прилику не само да подели своју експертизу већ и да ојача своје капацитете учећи од школа учесница у пројекту. Стога нам је нарочито драго што се, на крају самог пројекта, појављујемо и у улози уредника ове публикације.

Центар за образовне политике, као мултидисциплинарни истраживачки центар, препознаје пројекат као ресурс који може учествовати у информисању носилаца образовне политике, и то на основу доказа произведених у раду и истраживањима у пракси. Ширина и комплексност искуства стеченог у раду на овом пројекту охрабрују нас да укажемо на процедуре и праксе засноване на демократским принципима праведности и поштовања људских права као на област којом би доносиоци одлука, истраживачи и друге заинтересоване стране требало да се баве.

Корисни линкови

- Council of Europe (2018). Reference Framework of Competences for Democratic Culture: Volume 3 Guidance for implementation. Strasbourg: Council of Europe Publishing. Преузето са <https://rm.coe.int/prems-008518-gbr-2508-reference-framework-of-competences-vol-3-8575-co/16807bc66e>
  - Council of Europe (n.d.). Joint Programme Horizontal Facility. Преузето са https://www.coe.int/sr_RS/web/belgrade/joint-programme-horizontal-facility
  - Council of Europe (n.d.). Reference Framework of Competences for Democratic Culture. Преузето са <https://www.coe.int/en/web/education/competences-for-democratic-culture>
  - Голоб, Р., Хадлстон, Т., Краф, П., Роу, Д., Талман, В. (н.д.). Живети у демократији: Припреме за часове за ЕДЦ/ХРЕ за више разреде основне школе. Преузето са <https://www.living-democracy.rs/textbooks/volume-3/>
  - Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања (2013). Стандарди општих међупредметних компетенција за крај средњег образовања. Преузето са http://www.ceo.edu.rs/images/stories/obrazovni_standardi/Opsti_standardi_postignuca/MEDJUPREDMETNE%20KOMPETENCIJE.pdf
  - Министарство просвете науке и технолошког развоја (14. јун 2017). Изабране школе за пројекат „Подстицање демократске културе у школама“. Преузето са <http://www.mpn.gov.rs/izabrane-skole-za-projekat-podsticanje-demokratske-kulture-u-skolama/>
  - Министарство просвете науке и технолошког развоја (17. новембар 2017). Подстицање демократске културе у школама. Преузето са <http://www.mpn.gov.rs/podsticanje-demokratske-kulture-u-skolama/>
  - Савет Европе (2016). Компетенције за демократску културу: Живети заједно као једнаки у културно разноликим демократским друштвима – Сажетак. Стразбур: Савет Европе. Преузето са <https://rm.coe.int/competences-for-democratic-culture-srp/1680782138>
-

” Увођењем иновација у саму наставу и развојем аналитичког и критичког размишљања подигли смо квалитет рада установе, настава је интересантнија, мотивисаност ученика већа.

Наша идеја је била да се приоритетне демократске компетенције практикују на свим нивоима и међу свим актерима школског живота, па смо уградили све активности у свакодневни део инклузивне политике, културе и праксе у школи, чиме је обезбеђена одрживост резултата пројекта.

” Видимо развијене компетенције за демократску културу у оквиру различитих општих и стручних предмета: Филозофија, Грађанско васпитање, Социологија, Српски језик и књижевност, Историја, Географија, Географија културе, Националне кухиње, Куварство, Посластичарство, Услуживање, Енглески језик, Француски језик, Математика ...

” Много тога је урађено и постигнуто, евидентне су позитивне промене у школи. Најинтересантније је то полако, али сигурно ширење позитивних промена и колико нам је заправо било све ово потребно да порадимо на међуљудским односима и нас одраслих.

” Ми схватамо да смо били на добром путу, али нам је ангажовање у пројекту помогло да унапредимо и систематизујемо и постојеће и нове активности и да више радимо на унапређењу задатих компетенција.

” Недостајао је овакав пројекат. Мислимо да је пројекат у великој мери отворио врата, а и свест просветних радника колико су све ове ствари важне.

” И заправо ако поради свака школа на развоју ових компетенција, тек је онда школа једна заокружена прича.

Канцеларија Савета Европе у Београду
Шпанских бораца 3, 11070, Београд, Србија
Тел. +381 11 71 555 00 Факс +381 11 31 22 088

<http://horizontal-facility-eu.coe.int>

 [jp.horizontal.facility](https://www.facebook.com/jp.horizontal.facility)

 [@CoE_EU_HF](https://twitter.com/CoE_EU_HF)

СРП

Савет Европе је водећа организација за људска права на континенту. Има 47 држава чланица, од којих су 28 чланице Европске уније. Све земље чланице Савета Европе потписале су Европску конвенцију о људским правима, сачињену у циљу заштите људских права, демократије и владавине права. Европски суд за људска права врши надзор над применом Конвенције у државама чланицама.

www.coe.int

Земље чланице Европске уније су одлучиле да удруже своја знања, ресурсе и судбине. Заједно су изградиле стабилно окружење, демократију и одрживи развој задржавајући културну разноликост, толеранцију и индивидуалне слободе. Европска унија је посвећена дељењу својих достигнућа и вредности са земљама и народима ван својих граница.

www.europa.eu

Ова публикација је припремљена у оквиру Заједничког пројекта Европске уније и Савета Европе „Подстицање демократске културе у школама“, који се спроводи уз финансијску помоћ Европске уније и Савета Европе. Ставови изражени у овом документу ни у ком случају не одражавају званично мишљење Европске уније или Савета Европе.

Horizontal Facility for Western Balkans and Turkey

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

COUNCIL OF EUROPE

Implemented
by the Council of Europe